

HRVATSKI PLANINAR

GLASILO HRVATSKOG PLANINARSKOG DRUŠTVA

GOD. XXVII.

OŽUJAK 1931.

BROJ 3.

Nj. Vel. Kralj na Sljemenu

ZANIMANJE KRALJA ZA NAŠE PLANINARSTVO

Za vrijeme boravka Nj. Veličanstva Kralja i Kraljice u Zagrebu posjetiše Njihova Veličanstva mnoge ustanove u Zagrebu i okolicu.

Nj. Vel. Kralj pokazao je, da se za sve zanima, pa nije mimošao niti našeg omiljenog izletišta — Sljemenu, što je od velike važnosti za naše planinarstvo.

Dne 3. veljače, kad je Nj. Vel. Kralj prije podne pohodio SUZOR (Središnji ured za osiguranje radnika), te se popeo na krov palače, zakupiše Njegovu pažnju bijeli vrhunci Sljemena i Kralj se divio prekrasnoj slici, koju je davalо Sljeme kao najljepšu pozadinu gradu Zagrebu.

Nitko nije ni slutio, da će toga dana Kralj pohoditi Sljeme, da će se svratiti do Tomislavova doma, što više, da će se popeti i na piramidu (1035 m).

U 4 i pol sata poslije podne otvorile se vrata na banskim dvorima, gdje su boravila Njihova Veličanstva, a garda se svrstala u dvored; znalo se da će kraljevski auto izaći. I doista za kratko vrijeme pokazao se auto sa kraljevskim barjakom, u kojem je sjedio Nj. Vel. Kralj. Kako je Kraljev auto bio otvoren, klicalo je prisutno građanstvo pozdravljajući svoga Kralja.

Novinari su slijedili u izvjesnoj udaljenosti Kraljev auto, koji je pošao Jurjevskom ulicom, Mlinarskom cestom, Zvijezdom te Ksaverskom cestom, a kad je prešao Gračane, počeše zaključivati, da Nj. Vel. namjerava na Sljeme.

Iza gradske pilane na Bliznecu pojavio se prvi snijeg. Kralj je sa interesom pratilo uspon serpentinama. Što dalje, bivao je snijeg sve dublji, šuma ljepša, cesta se sve više dizala, a time se pružao sve ljepši vidik u dolinu. Na licu Kraljevu se vidjelo zadovoljstvo.

Mimošav Brestovac prosljedio je Kralj dalje. Putem je sastao nekoliko skijaša, koji su prepoznavši Ga pozdravljali srdačnim poklicima: »Živio!«

Stigavši pred Tomislavov dom, izišao je Kralj iz auta a skijaši i nekoliko planinara oduševljeno su Ga pozdravili. Kralj ih je zapitao, koji put vodi do najvišeg vrha. Skijaši Mu se spremno i radosno ponudiše za pratnju. Putem se Nj. Vel. Kralj zanimaо za planinarske prilike, život i putovanje planinara, o čemu su prisutni davali opširan izvještaj.

Prolazeći pokraj livade nad Tomislavovom domom, na kojoj skijaši vježbaju, stao je Kralj i promatrao ih. Interesirao se, kako je razgra-

Foto: Gjuro Griesbach

NJ. V. KRALJ PROMATRA VJEŽBE SKIJAŠA

njen taj lijepi i zdravi sport u Zagrebu, koji je rekord postignut u visinskom skoku na skijama. Kako je baš u taj čas jedan skijaš kod skoka pao, Kralj ga je zabrinuto pogledao i upitao, nije li mu se što dogodilo. Nato su Mu skijaši izjavili, da se to često događa kod vježbanja, ali da pad na snijegu nije opasan.

Nj. Vel. Kralj nastavio je put prema vrhu, a kad je zapitao, kako dugo treba do vrha, rekoše Mu, da nekoliko minuta.

Hodajući dalje ponuđeni su Kralju i maršalu dvora skijaški štапovi, koji im olakšaše uspon po visokom snijegu.

Prošlo je nekoliko minuta, a piramida se još nije ukazala; zato će Kralj smijući se: »Ove vaše planinarske minute su duge...«

Kako je uspon prema vrhu po snijegu bio naporan, skinuo je Kralj kabanicu i odvažno kročio naprijed. Uživao je.

Prolazeći skijaši priključivali su se Kraljevoj pratnji.

Uzlažeći uskim prolazom između visokih jela punih snijega Kralj je višeput stao, promatrajući šumu pokritu injem i bijelim plastirom snijega, te se zanimalo koliko izletnika imade nedjeljom na Sljemenu, kad ih imade i radnim danom. Odgovoriše Mu, da je nedjeljom posjet ogroman, zimi da broji na stotine, tako da je sadanji dom premalen, a ljeti šuma oživi od nebrojenih izletnika.

Foto: Gjuro Griesbach

NJ. V. KRALJ SILAZI OD PIRAMIDE

— Nije čudo, kad imadu Zagrepčani u neposrednoj blizini ovako krasno izletište — odgovorio je Kralj.

Skijaši su upozoravali Kralja na putokaze i planinarske markacije, pričali o planinarskim društvima, o vrijednosti planinarskih kuća, o susretajima sa ljudima po selima itd.

Stigavši do piramide, obukao je Kralj kabanicu i zapalio cigaretu. Sjeo je na klupu kraj piramide. Svježi gorski zrak na vrhu prijao Mu je. Pogled na Zagreb i na Zagorje ugodno Ga se dojmio. Pitao je, koliko je visoko Sljeme, koliko visoka piramida, kada je postavljena i čije je vlasništvo.

otda Kralju su spomenuta planinarska društva, a posebno HPD, koje je u Zagrebu najstarije i najraširenije.

do Popevši se na piramidu interesirao se Kralj za sve, što je mogao okom doseći. Označivši Mu pravac Julijskih i Savinjskih Alpa, promatrao ih je Kralj, a tada nastavio pitanjima.

do Nakon četvrt sata sišao je Nj. Vel. Kralj, vraćajući se natrag do Tomislavova doma. Tu nije bilo dočeka, jer je Kralj došao posve neочекivano, ali Ga opskrbnica doma zamolila, da izvoli razgledati dom.

do Nj. Vel. Kralj ljubezno se zahvalio, ali radi poodmaklog vremena odbio je razgledavanje doma, obećavši to drugom zgodom učiniti. Na to je Kralju predana posve nova knjiga posjetilaca Tomislavova doma,

Foto: Gjuro Griesbach

NJ. V. KRALJ SE UPISUJE U SPOMEN-KNJIGU TOMISLAVOVA DOMA

u koju se Nj. Vel. Kralj potpisao zabilježivši datum svog visokog posjeta.

Na polasku ispratiše Ga planinari do automobila planinarskim pozdravom »Zdravo!« a Kralj je zadovoljan svojim izletom sjeo, ostavivši Tomislavov dom.

U gradu počela su se paliti svijetla, a kad je Kralj stigao pred Kraljevske dvore, sav je Zagreb titrao u moru žarulja.

VLADIMIR HORVAT.

SA JUŽNOG VELEBITA

III. Tadina glavica.

1. U s p o n M e d a k — D o c i . U zaselku Kukljic opć. Medak, s ličke strane pod Velebitom, prenoćili smo (od 30. na 31. VIII. 1930.) u autu u šljiviku uz kuću zadruge Grbić iz Kukljica. Oko 5 i pol u jutro otputio sam se u pratinji Boće (Bogdana) Grbića prema Medačkom putu, koji vodi na Doce. Prošavši komad ravnice počeli smo se uspinjati hrptom Kosice sve do Počivala. Dotle je put nešto širi. Odavle se nalazi u dragu, koju je priroda usjekla u vrlo strmu trupinu Velebita s istočne strane. Put vodi mimo Pločica (ime prema kamenitom terenu, koji sastoji iz prirodnih ploča). Ovdje je po priovijedanju domaćih ljudi nekada stajala »stražara« na izbočini prema Lici uz sam današnji put. Mjesto je doista moglo služiti za straženje, jer se odatle vidi lička ravnica, donji dio puta pod Pločicama, a osim toga draga je tu već tako uska i s obje strane visokim stijenama obrubljena, da svatko tko sa Dolaca silazi mora tuda proći i ne može se na stranu ukloniti, nego mora ići mimo straže. Put vodi dalje uzbrdo na Jančjak, kamenu uvalicu među stijenama s obje strane.

Tu se nalazi uz put u kamenu poznata rupa zvana »puhaljka«, iz koje vazda puše. Ljeti hladno, zimi navodno toplo, jer da se snijeg oko rupe otapa. Nad rupom je stabalce, kojeg se grane njišu, a lišće vazda trepeće od trajne jake struje zraka, što izilazi iz zemlje. Rupa je preuska a da bi čovjek mogao u nju saći. Slična takova, a samo manja, rupa, iz koje vazda duva, nalazi se malo više od ove idući uzbrdo desno pod putem (odmah ispod Marsova križa desno). Ova trajna struja zraka na obje rupe, kao promaja iz podzemlja, dolazi vjerojatno od dugih a uskih podzemnih šupljina, koje na jednom mjestu gutaju, a na drugom t. j. ovdje izbacuju zrak. Prema tome bi se ovdje imala nalaziti u neposrednoj blizini velika podzemna — do danas jošte neispitana — šupljina. Neki misle da pukotina mora sezati do morske strane i da ovdje iz rupe topli morski zrak struji. Kako bilo da bilo, stvar je od općeg interesa kako znanstvenog tako i turističkog, pa bi trebalo da bilo šumska uprava, bilo banovina, bilo HPD, bilo sve troje zajedno žrtviju neku svotu i da se eksplozivom otvori jače ulaz Puhaljke, pa da tada prisutni planinari i geolozi opremljeni prema tome ispitaju ovu šupljinu uz pomoć radnika i eksploziva, ako bi gdje pod zemljom trebalo jošte ulaz proširiti. Sigurno je to, da vjetar može dolaziti samo od vrlo duge a možda ne preveć široke podzemne šupljine, možda i sa vodotokom. Misao, da veliki

podzemni vodopad uzrokuje kretanje zraka, mogla bi se također uzeti u obzir, kada bi se čuo šum vode, ali toga nisam mogao razabrati.

Uz put nad samim Jančjakom stoji mala kamenata gomila i na njoj stari drveni križ t. zv. Marasov križ. Tu je po predaji zakopan pod kamenjem Maras iz Primorja, koji da je tu nađen smrznut. Plemе Marasa živi danas u Starigradu pod Južnim Velebitom.

Odmah povrh križa dolaze prirodna kamena Vrata kroz koja se prolazi. Šuma postaje viša. Iza toga dolazi lijepa Dusina Poljana pa Grubišin Dolac. Nad Grubišinim Dolcem ispod Čorine Prosine je uvalica pod podnožjem stijena od Badnja, zvana Badnjača. Na vrhu ima vrelašće vode, koja ne presušuje. Drugo vrelašće, koje ne presušuje, nešto je više pod Stirovcem zapravo nad Poljanicom Stirovačkom a pod Malom Čorinom Prosinom.

Neprestance se uspinjući dolazi se na sedlo Velikog Stirovca, pa zatim na sedlo Malog Stirovca, a iza toga na sjeverni dio Dolaca (Struge). S istočne strane na početku Dolaca pod pobočjem predvrha od Babina vrha, dakle s druge strane Dolaca, t. j. s lijeve strane uspinjući se iz Like, nalazi se Marasovo vrelo, malo ograđeno vrelašće, u kojem neopazice sa dna voda izvire. Vrelašće je označeno suhim drvetom, koje je pred njim u kamenu zagrađeno. Od Marasova vrela pa do vrela pod Sv. Brdom nema više izvora na visini.

Na Docima pošli smo do Buljme do pod stijene Hrapava Kuka, a iza toga sam se uspeo sa izaslanicima podružnice HPD »Visočica« iz Gospića na Tadinu Glavicu, na kojoj sam bio već ranije. Njeno mi je ime priopćio predsjednik HPD podružnice »Visočica« mnogozaslužni g. I. Gojtan. Izaslanici podružnice »Visočica« vratili su se istog dana u Medak, a ja sam sa Bogdanom Grbićem ostao na Docima, gdje smo spavali u maloj niskoj otvorenoj ljetnoj kolibici od suhozida na nešto sijena. U kratko opisani tzv. Medački put na Doce je danas markiran. Diferenca visine od podnožja Velebita u Ličkoj ravnici 598 m aps. vis. do sedla Buljme iznosiće oko 900 m.

Doci (Struge) glavni su prelaz na Velebit i preko Velebita za čitavo ovo primorsko područje Južnog Velebita, pa i za dio sjevero-dalmatinskog, velikog kamenog predvelebitskog područja, dakle za Ljubačko-Ninski kraj i za Bukovicu. Na tom dijelu Velebita imaju ovi primorci visoke gorske pašnjake, šumu i drvo, te svoj izravni prelaz u Liku na Medak. S druge strane Ličani idu također ovamo s blagom na pašu i sijeku u pomankanju dobrih putova za svoje potrebe danas donji rub šume, što je za šumu štetno, dok u uvalama iza istočnog hrpta Velebitskog po obroncima, gdje nema puta, zrela šuma sama pada od vjetra i snijega, a nitko je ne može iskoristiti radi pomanjkanju putova. Medačani i okolina vapiju s toga za jednom ce-

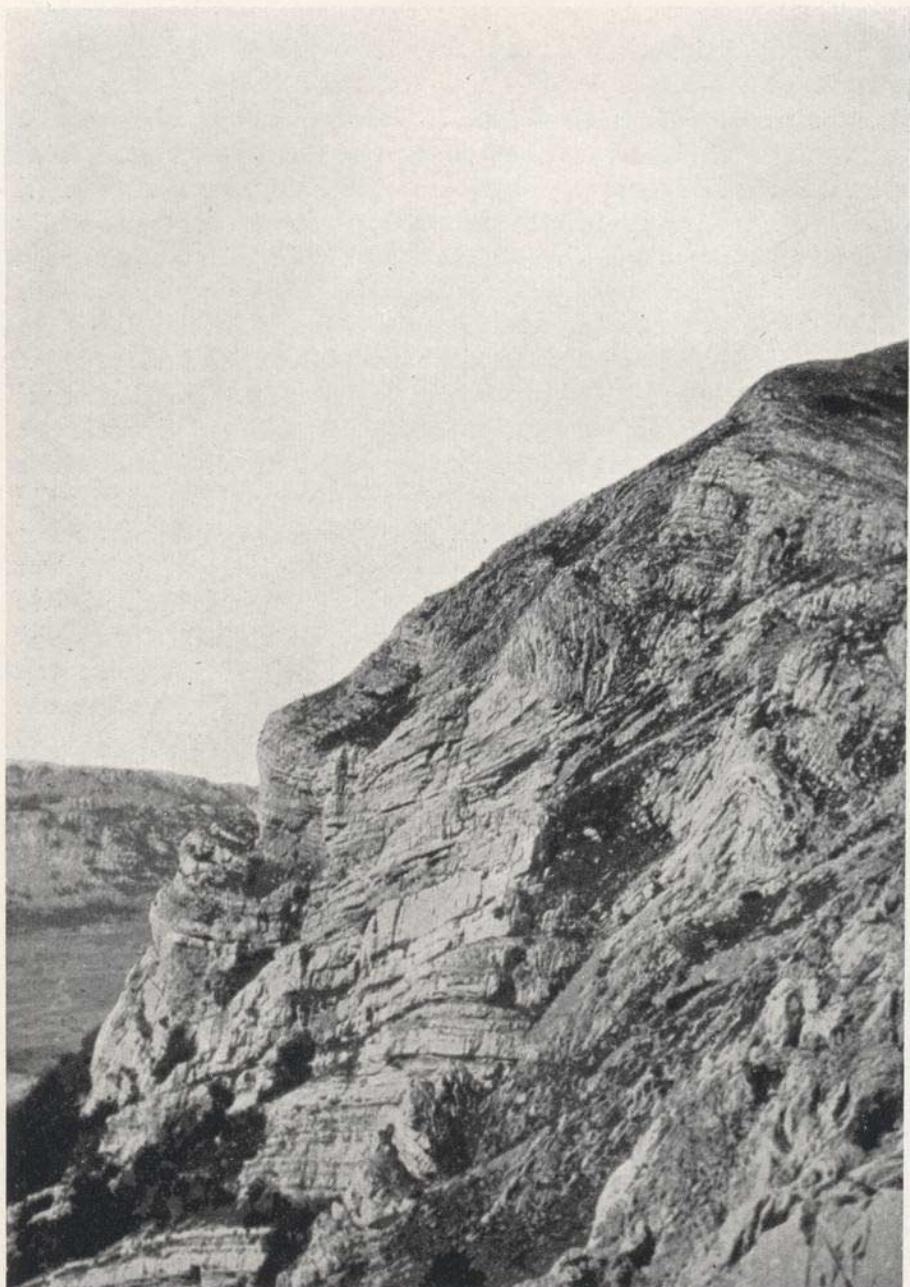

Foto: dr. I. Krajač
JUŽNI VELEBIT: JUŽNO STIJENJE VIŠERUJNA (oko 1590 m).
Pogled sa Šljemena — lijevo Veliko Rujno i kosa Bojinac.

stom, koja bi se sa po prilici 7% uspona za oko 13 km puta uspinjala do pred Buljmu. Ona bi olakšala spoj Like i primorja na tom vrlo prometnom prirodnom prelazu, kuda se svi produkti primorja prenose u Liku u zamjenu za žitak, a omogućila bi racionalnu eksploataciju šuma, pogotovo u višim dijelovima. Strateški bi bila upravo od osobite važnosti.

»Doci« zovu ovaj visoki gorski prelaz zapravo dugu i široku prevjnu pastiri iz sjev. Dalmacije, Hrvati iz sela Kruševo, glavni njegovi stanovnici ljeti. Struge zovu ga svi Ličani iz područja opć. Medak. Jedno i drugo ime su sinonimi za istu vrstu terena. Ime Doci pokazuje — kako u naravi i jest — na valovit predjel pun dolaca, a ime struge pokazuje na predjel pun korita (struge); i jedno i drugo stoji u naravi.

2. Tadina Glavica. Dne 1. IX. 1930. u jutro popeo sam se sa Bogdanom Grbićem putićem sa Dolaca od primorskih pastirskih stanova na sedlašće Šljeme i odatle opet na Tadinu Glavicu. Tadina Glavica, kota 1559 m. aps. vis., nalazi se malo sjeverozapadno odmah nad prelazom Buljme, kojih 50—60 metara više od Buljme. Ona je s južne, dakle s morske strane, vrlo strm goli kuk s nizovima više ili manje paralelnih oštreljatih stijena, koje se naglo spuštaju prema jugu (na morskoj strani) tvoreći vrlo nazubljene neprohodne kamene vrhove, između kojih su vrlo strme većinom pjeskovite uvalice. Tanko oštreljato stijenje s južne je strane slično onomu ispod oštreljatih nižih vrhova u Savinjskim Alpama. Sa strane Buljme, dakle s istoka, vrh je strm i gol, ali strmim koritom prohodan. Sa sjevera je vrh guštarom ošumljen. S istoka se niskim guštikom i travnjakom spušta na više ili manje ravno prema sjeveru malo povučeno Šljeme, kao sedalce između Tadina Kuka i prvih istočnih bočina predvrhova Višerujna. Na Šljeme je vrlo lagan pristup sa sjeverne strane, dakle sa Dolaca, odakle na nj vodi potpuno ishodani lagani putić (danas markiran).

Tadina Glavica sastoji od posve uskog većinom kamenog vrha smjera gotovo zapad-istok. Uski hrbat na zapadu povija i postaje niži noseći na sebi najnižu svoju jugozapadnu glavicu, koja se naglo ruši prema morskoj strani. Najviša je glavica srednja, na karti neoznačena, koja će biti za oko 1 metar viša od istočne glavice nad Buljom, koja je na karti označena i nosi kotu 1559 m. Na njoj se pozna malo porušeni kameni triangulacioni čunj. Na srednju, dakle najvišu, glavicu postavili smo mali kamenik. Za gradnju nove planinarske kolibe odabrana je uvalica na zapadnom kraju pod hrptom između jugozapadnog i srednjeg najvišeg vrha Tadine Glavice. Odatle je lagan silaz na sedalce Šljeme i dalje na Doce. Sa jugozapadne glavice je vidik najpotpuniji prema jugu, dakle prema

podnožju Glavice, t. j. prema Velikom Rujnu, Vel. Paklenici i prvoj najvišoj gorskoj kosi nad morem, t. j. Bojinac—Anić Kuk—Sopanj, kao i prema moru.

Mjesta za gradnju planinarske kolibe bilo bi jošte u uvali između srednjeg najvišeg i istočnog vršića (1559 m), i to s južne strane. Nadalje odmah pod grebenom malo istočno od kote 1559 i nešto niže od nje, dakle pod njom prema Buljmi; i tu je uvalica, koja gleda prema jugu, najravnija, ali je pogled diono zatvoren višom kotom 1559 m, a pristup znatno teži nego je na odabranu mjesto, a osim toga je to mjesto niže i nije neposredno pod samim vrhom.

Izbor je na Tadinu Glavicu pao radi njenog vanrednog vidika, koji upravo fascinira. Već sa sedla Buljme je pogled vrlo lijep, ali je to samo relativno mali isječak potpuno otvorenog pogleda, kakav se uživa sa vrhova Tadine Glavice. Sa sedla Buljme prijeći pogled s istoka stijenje same Buljme, a sa zapada sama Tadina Glavica. Lijep i otvoren je pogled odmah istočno s južne strane sedla Buljme pod malim hrptom, koji se uspinje prema Hrapavom Kuku. Tu se osobito lijepo vidi dolina Gornje Velike Paklenice i Klimenta, okomiti Anić Kuk i provalija Donje Vel. Paklenice; ali tu pogled nije potpun, jer smeta relativno niže tlo, zatvoreni greben prema sjeveru i istočno stijenje Buljme. Kako je pogled sa Tadine Glavice upravo osobit prema mnijenju svih, koji su bili prisutni prigodom izbora mjesta za gradnju nove planinarske kolibe na Docima, valja ga analizirati i ocijeniti.

Glavne odlike vidika sa Tadine Glavice jesu:

1. Istovremeni vrlo opširni ne samo pravi gorski, nego i potpuni morski vidik. Gorski vidik obuhvata hrbat Velebita od Sv. Brda do Visočice, a u daljini i dio Srednjeg i Sjevernog Velebita. Istovremeno morski pogled obuhvata od polovine otoka Paga sve otočje do pred Šibenik, a zimi vjerojatno otok Vis i dio splitskog otočja.

2. Vidik sadrži u sebi vanredne varijacije i to kako po svom sadržaju tako i po detalju i po boji i obliku.

3. Te varijacije sastoje se od najtipičnijih, u stanovitim detaljima najveličajnijih, najljepše i najviše razvitih oblika Hrv. Krša. Jednim pogledom oko hvata: visoke zelene goleti i pojase na hrptu Velebita, duboke šume, najviše Velebitske vrhove, pa lijepu ličku ravnici, strašno stijenje ogromnih dimenzija: Babina, Crljenog i Hrapavog Kuka, Buljme, Tadine Glavice i predvrhove Višerujna, krasnu kršku ošumljenu dolinu Gornje Velike Paklenice, provaliju Donje Vel. Paklenice sa okomitim Anić-Kukom i ostalom prvom kamenom kosom do mora od Bojinca do Sopnja, pitomo Rujno,

obalu, otočje, zalive, zatvorena mora, uska morska ždrijela, otvorenno more, mjesta i gradove itd.

4. Sve je to koncentrirano oko jedne točke, t. j. oko hrpta Tadine Glavice. Svi oblici i sadržaj dovoljno su razviti, ali ničega nema previše, te je svaka pa i diona monotonija u vidicima isključena. Harmonični spoj i izmjena antiteza u najplemenitijim oblicima i bojama daje neiscrpivi čar tom vidiku, kojega se čovjek ne može zasiliti.

5. Sa kote 1559 m t. j. sa Tadine Glavice do najbližeg mora ima prema karti u projekciji samo 7 i četvrt km zračne linije, dakle udaljenost kao na pr. od Senja do sedla Vratnik, samo sa višom nego dvostrukom aps. visinom.

Sa Tadine Glavice se vidi: što je i kakav je Velebit. Sa umilnog zrcala dalekog mora, iz kojeg su — bliže obali kao za prelaz — izrasli otoci, školji, grebenje i kamena ždrijela, naglo se diže kameni okomito strašno golo stijenje divlje rastrganih oblika, tvoreći među ostalim usku duboku provaliju Srednje i Donje Velike Paklenice tako reći pred nogama samoga gledaoca. A zatim, pošto se priroda odmorila nakon stvaranja lijepo alpske ošumljene prostrane doline Gornje Velike Paklenice, kamen ponovno uzbjesni i u strašnom se zaletu popinje sve do 1700 m aps. vis., tvoreći golemo stijenje od Babina Kuka pa do vrha Višerujna, koji tad na sebi smireno nosi najviši hrbat Velebita. Kontrast oblika, boja i sadržaja neobično je velik i silan: utisak odgovara tome, jer spaja u sebi silan nebeski svijetli horizont beskrajnog dubokog plavetila, kojemu na zemlji odgovara silno plavo more što gori u suncu ili se pjeni pod udarcima vjetra sa planine, a na kraju na obali okamenjeni strašni pakleni bijes tvrde zemlje, koja je svoje izdrte kamene zube, robove i kukove u vječnoj borbi uperila protiv nebesa — a sve to podizanje tla put neba služi opet kao podnožje pitomim visokim pašnjacima na hrptu i otajnosti dubokih šuma velebitskih i kontrastu plodne visoravni u Lici. Ovo je po svoj prilici najneposredniji, najtipičniji, najkoncentriraniji, a najraznoličniji i po tom i najljepši pogled na Velebitu i sa Velebita, a rijetko će gdje imati i prema u danas poznatom kulturnom svijetu. Ima ih viših a i opširnijih, ali sa tolikim odlikama i sa tako i toliko neposredno nanizanih tipičnih osobitosti malo ih može biti; a kako se radi o specifičnom našem Hrvatskom Kršu, ne će ga te vrsti uopće više biti. Krivo čine Tadijinoj Glavici oni, koji na njoj vide samo strahote kamena, pa im utisak izgleda prejak i neugodan, a zaboravljuju na cijeli ostali plemeniti okvir, koji izgladjuje oštrinu utiska kamena i stijenja, jer taj strahotni utisak svojim kontrastom samo pojačava i do svijesti dovodi ljepotu i harmoniju svih ostalih dijelova vidika.

Sa Buljme se tek može naslućivati sve to, ali sa Tadine Glavice se sve to otvara i pokazuje u pravoj veličini. Kuk se Buljme sa same previje Buljme prikazuje kao relativno malen. Sa Tadine Glavice se vidi, kako su to golemi stupovi od kamena, koji se iz doline okomice dižu i svojom kamenom glavom vise nad prevalom Buljme. Perspektiva odozgo je jošte bolja nego odozdo uspinjući se uz njih na sedlo Buljmu, jer odozgor se gleda postrance, a perspektiva ne skraćuje kamene tornjeve, kako to biva odozdo.

Radi sigurnosti buduće identifikacije valja od istoka prema zapadu na hrptu Tadine Glavice označiti ovako: prvi vrh t. j. kotu 1559 m Tadina Glavica a; najvišu kotu u sredini Tadina Glavica b; jugozapadnu nižu kotu Tadina Glavica c.

O izboru mjesta za planinarsku kuću na Tadinoj Glavici vidi »Hrvatski Planinar« br. 8. g. 1930.

DR. J. POLJAK:

ZAGREB

D U R M I T O R

Škrka

— A kuda ćemo, papa, danas? — zapita našega starinu i vođu puta suputnik J., koji ga je od milja nazivao imenom »papa« prema običaju svoga rodnog kraja. — Danas ćemo da zađemo u srce Durmitora, — odgovori starina S., a naš drug pogleda nešta začudenim i pitajućim pogledom. Nije mu bilo jasno, što misli S. pod »srcem Durmitora«. Tek kada ga je ovaj smiješći se pogledao i dodaо: — Da, da, poći ćemo u srce Durmitora, u jedan od njegovih najljepših krajeva, u »Škrku«, — tek tada bila je situacija jasna.

Trebalo je dakle osamariti konje, što je redovno trajalo oko pola sata, i krenuti prema smišljenoj osnovi. Potrajalo je i dobar sat, dok smo se maknuli s logorišta ispod zapadne stijene Prutaša, da udarimo u smjeru prema jugoistoku usporedo s jugozapadnom padinom osebujnoga Prutaša. Slabo utrta staza vodila je preko lagano valovitog terena, a što smo dalje napreduvali prema jugoistoku, gubio je postepeno i Prutaš svoje značajne brazde, a slojevi su lagano poprimali uz razne varijacije svoj prvobitni položaj, t. j. vodoravni, kako su bili taloženi od davnog krednog mora. Uz lagantu valovitost put naš se je postepeno dizao prema sedlu zvanom P r i j e s p a 1962 m, koje dijeli Todorov dol od Dobroga dola. Došavši na Prijespu zastanemo na čas, jer je bio pred nama vrlo lijep pogled na Dobri Dol obrubljen vrlo značajnim i visokim vrhuncima počevši od samogradu sličnog Štit a preko Vjetrenih Brda do sedlu nalične Sedlene Greda.

Napustismo put, što je vodio dalje u pravcu jugoistočnom, i zaputismo se od sedla tek jedva vidljivom stazicom u pravcu istočnom, preko kamenitih ploča zvanih Police. Police su zapravo strmo odlomljena stepenica, koja dijeli Prijespu od više ležećeg platoa na južnom podnožju Prutaša. Kako su slojevi vapnenca tanko pločasti i gotovo vodoravna položaja, to se oni troše i odlamaju stepeničasto, ili kako su to Crnogorci vrlo dobro označili, stoje kao police jedna iznad druge, što im je i dalo ime Police. Za pješaka je uspon preko Polica dosta naporan i neugodan, no daleko teži i upravo opasan je to uspon za »živo«, jer mu svaki čas prijeti opasnost, da će se stropoštati niz strminu. Pogotovo bilo je neprilike s našim konjima, koji nisu baš naučeni na takve strme i klimave gorske ploče, jer su bili iz ravnog Gacka, pa smo morali konjče po konjče izvoditi uz Police, dok smo se konačno našli na visoravni svi na okupu. Tu smo se svi odmorili, fotografirali razne škape, koje dolaze u preraznim oblicima po visoravni, a zatim smo slikali južnu stranu Prutaša, koja je strmo odlomljena i obiluje jakim i vrlo velikim točilima. Nakon svršenog posla skupismo se oko naše karavane i podosmo dalje niz put do podnožja, kojim se uspinje na Škrčko Ždrijele, koje se nalazi između kamenitih glavica Štita i Balje Grede. Kako je taj dio kamenit i u pretežnoj česti pločast, to je uspon na samo ždrijelo bio u glavnome sličan onomu na Police, što više na nekim mjestima bio je još opasniji i teži tako, da smo imali znatnih poteškoća s konjima, dok smo ih dobili konačno na ždrijelo. Sav umor i napor, što smo imali do na ždrijelo, nestao je onoga časa, kada smo pogledali prema sjeveru i istoku, gdje se pruža veličanstvena dolina Škrke, koju okružuju unaokolo najviši vrhunci Durmitora.

Imao je potpuno pravo naš starina, kada je ustvrdio, »da je Škrka srce Durmitora«, jer joj to i njen položaj određuje, a još više njena prirodna ljepota. Dolina Škrke pruža se pravcem od juga prema sjeveru, pa je po svom postanju tektonska dolina, dok je u geografskom smislu poprečna dolina, jer njena uzdužna os teče okomito na smjer brazdenja slojeva. Unaokolo ju okružuju najviši vrhunci Durmitora, tako sa istoka Drobnička Planinica, Soje, Bobotov Kuk, sa juga Zeleni Pasevi, Štit i istočni izdanci Prutaša, sa zapada trupina Prutaša i Grude, a sa sjevera dolina torrenta Sušice, zapravo točno na sjeveru nalazi se visoravan Botun. Svi prije spomenuti vrhunci ruše se prema dolini Škrke u gotovo okomitim stijenama, koje su u pretežnoj česti neprohodne, pa je samo na nekim mjestima moguć prelaz preko njih bez većih neprilika i opasnosti. Strane istočnih vrhunaca prepune su ogromnih točila, gdje svaki čas nastaje mukli tutanj od rušenja kamenja, što se kida od stijena i ruši u dubinu niz točila.

Dolina Škrke može se podijeliti u dva različna dijela, različna po svojim morfološkim osebinama kao i po svojim prirodnim ljeputama. Možemo lučiti gornju i donju dolinu Škrke. Gornji dio počinje sa Škrčkim Ždrijelom, odnosno na podnožju Zelenih Pasева i Štita, pa se pruža prema sjeveru sve do barijere vapneca iznad Velikog Škrčkog Jezera. Ovaj dio doline divlji je i rastrgan, baza je dolinska prepuna raznih kamenih balvana i znatnih terenskih izbočina, što sve zajedno daje ovome dijelu neko zasebno obilježje, obilježje tipične tektonske doline. Dolinsko je dno obraslo u većini klekovicom bora, dok u nižim dijelovima doline poglavito što se više približujemo jezeru nalazimo nisku šumu bukovine. Donji dio doline počinje sa Velikim Jezerom i pruža se prema sjeveru sve do Skakala, t. j. do početka torrenta Sušice. Ovaj dio doline karakteriziran je dvjema jezerima: Velikim ili Zelenim i Malim Škrčkim Jezerom, kao i manje više ravnim ili lagano valovitim dolinskim dnom, zvanim Katunište. Veliko ili Zeleno Jezero dugoljasta je oblika, jer mu dulja os teče usporedo sa glavnim gorskim grebenom Durmitora u dužinu od 700 m, dok se širina mijenja od 80 do 250 m. Ljeva mu je obala gotovo ravna linija pa je obrasla niskom šumom bukovine, u kojoj ima dosta pomiješane brekinje, dok je desna strana razno izvijugana, pretežno gola i puna ruševinskog materijala točila, a tek u donjem dijelu obrasla klekovicom bukovine. Desna obala je niska i položita, a lijeva strma i uzdignuta za 700 do 800 m iznad razine jezerske. Boja vode je modrozelena, pa joj gustoća modrila ovisi o dubini kao i o obali. Ljeva strana jezera znatnih je dubljina, pa je tu voda znatno tamnije boje, koju niancira u još tamnije refleks obale obrasle šumom tamnозелene bukovine, dok je desna strana plića i radi toga boja vode svjetlijia, a bijeli rušivenski materijal, što sačinjava pretežni dio desne obale, svojim refleksom uvećava još više tu svjetlu niancu boje. U svom sjevernom ili donjem dijelu jezero je posve plitko, i tu se voda postepeno i gotovo nevidljivo gubi u razlomljenim slojevima vapnenačkog kamenja u pravcu prema Dolovima, da se opet ukaže u obliku slapova na Skakalima. Samo za naglijeg otapljanja snijega i za jakih kiša nabuja voda u jezeru tako, da se u predjelu Dolova prelijeva preko jezerskog pladnja prolazeći preko Dolova do Skakala i dalje u Sušicu.

Vodu dobiva jezero u glavnom podzemno kroz pukotinu na lijevoj obali jezera, a dijelom iz brojnih snježanika u pročelju Škrke, kao i sa padina vrhunaca na istočnoj strani Škrke.

Nasuprot Velikom Jezeru prema zapadu, a na samom podnožju Prutaša i Grude nalazi se Malo Jezero, koje zapravo nije ništa drugo nego oveća ponikva ispunjena bistrom modrozelenom vodom.

Voda je dosta duboka, pa u glavnom dolazi podzemno, a tek nešto dolazi vode sa snježanika Prutaša i Grude. Izravnog oticanja voda nema, no vrlo je vjerojatno, da i ona prolazi kroz pukotine vapnenca u smjeru prema Dolovima i dalje na Skakala. Ljeva obala je izravno stijena Prutaša i Grude, dok je desna obala znatno niža i valovita. Između oba jezera nalazi se površ zvana Katunište, na kojem se nalazi uz lijevu obalu Velikog Jezera katun Pivljana iz Pišća.

Trebalo je da se naša karavana spusti sa ždrijela u samu Škrku, gdje smo odlučili taborovati, jer smo nakanili ostati na Škrki bar dva dana. Silaz niz gornji dio Škrke bio je dosta težak i opasan pogotovo u početku, jer je staza strma, kamenita i pločevita, pa se često vijuga oko strmih bočina pojedinih izbočina u dnu doline. Konačno stigosmo kasno poslije podne do Katuništa, gdje smo izabrali mjesto za polaganje šatora. To nas je prilično dugo zadržalo, jer je vrlo teško naći u cijeloj dolini Škrke komadić posve ravna tla, na kojem bi se mogao podići šator onako kako treba. Da je tome tako, kazuje već i samo ime doline, kako nam je to rastumačila planinka stara Pivljanka iz Pišća, da je taj cijeli kraj Škrka kast, t. j. neravan, grbav, pa otale i ime »Škrka«. Nas trojica mladih bacili smo se na postavljanje šatora, Milovana kiridžiju poslasmo po drva, a Stanka po mlijeko u katun, dok su se naši seniori povalili na zelenu travu i uz cigaretu raspreli razgovor o današnjem putovanju. Teškom mukom svršimo šatore, smjestisemo našu nemalu prtljagu pod šatore, pa se dodosmo na spremanje večere, jer od jutra ne okusimo gotovo ništa. Večera, kao i vrijeme poslije večere prošlo je u ugodnom razgovoru i prepričavanju o današnjim pojedinim težim momentima puta, pa oko 10 sati počeli su se već pojedinci gubiti u nutarnjost šatora, dok konačno nije uz vatru ostao sam Milovan. Stanko je otišao u katun svojim zemljacima, jer je i on bio iz Pišća.

Sutradan u jutro bilo se sunce uzdiglo već iznad Soja osvijetlivši tako i cijelu Škrku, a pod našim šatorima još je uvijek vladao mir, znak, da su još svi spivali. Sinoć se dogovorismo, da će sutrašnji dan biti dan odmora, pranja rublja i kupanja, pa držeći se toga svi su produljili spavanje. Taj dan bio je prepusten svaki sebi, i svatko je mogao po volji da se pozabavi pregledavanjem Škrke. Pregledavajući Škrku, ustanovili smo, da se u njoj nalazi nekoliko stotina komada ovaca i koza, oko 100 komada rogatog blaga i neko desetak konja. Pivljani, napose pak seljaci iz Pišća tvrde, da je u Škrki najbolja trava i da se blago za kratko vrijeme udebija. U pregledavanju prošlo je dopodne, a popodne neki su pošli da botaniziraju, a neki da slikaju jezera i okolicu. Tako je došla i večer, pa se skupismo oko vatre i večere, da se malo porazgovorimo i odredimo

podjelu sutrašnjeg dana. Noć je bila vedra i zvjezdana, što je dalo naslućivati lijepo vrijeme, stoga odlučismo ostati još i sutra u Škrki. Sutradan u jutro našlo se cijelo društvo ranije na okupu no jučer, jer je bilo rečeno, da se nešto ranije polazi na visoravan Botun.

Visoravan Botun nalazi se sjeverno Velikog Jezera, pa staza vodi od sjevernog ruba jezera strmo uz podnožje Planinice Drobnačke uzdižući se kojih 200 metara od jezera, koje leži 1717 m aps. visine. U polovici uspona ispod odlomljenih stijena Planinice nalazi se usput vrelo dobre vode zvano Marica, gdje se malo zadržasmo, da se napijemo svježe izvor vode. Nakon kratkog ali vrlo strmog uspona nađosmo se konačno na samoj visoravni, koja je pretežno obrasla gustom i bujnom travom, a samo na sjeverozapadnom dijelu nalazi se nešto pojedinačnih grmova klekovine bora. Spustisimo se sve do pod Suviklek, odakle razgledasmo divnu i romantičnu dolinu Sušice, koja je u gornjem dijelu obrasla visokom crnogoričnom i bjelogoričnom šumom. Na povratku zadržasmo se na sedlu Botunskom neko vrijeme, jer nam je pukao prema jugu divan pogled na cijelu dolinu Škrke sve tamo do Škrčkog Ždrijela. Tek s ovoga mjesta može se dobiti prava predodžba o svim ljepotama i čarima divne doline Škrke. Tu smo svi došli do uvjerenja, da je naš starina imao potpuno pravo, kada je nazvao Škrku »srcem Durmitora«. Ostavio sam društvo da uživa po miloj volji na divnom razgledu Škrke, a ja sam požurio k logorištu, da priredim sve što je potrebno za pečenje janjeta. Naš vođa kupio je debelo janje, pa da nas njime ugosti. Milovan ga je već zaklao i ogulio, a na meni je bilo da spremim sve ostalo. Za malo vremena sve je bilo udešeno i janje se već okretalo uz jaku vatru, kad li banuše i ostali članovi družbe izuzevši našega lovca M. Dok smo bili zaposleni svaki svojim poslom, čekajući da janje bude pečeno, iznenade nas dva hitca iz puške, koji su odzvanjali dolinom Škrke, a koji su bili izbačeni u predjelu Dolova. Nismo puno podavali važnosti tom pucanju, jer smo znali da naš M. rado puca i na kosove, pa tako skoro to i zaboravismo, kad nas iznenada trgne pobjedički krik indijanca, zapravo našeg lovca M., kojega opazisemo pred katunom. Vidjeli smo da nešto vuče na leđima, pa smo ovako iz daleka držali da je divokoza. Međuto naš starina pogleda prema katunu rekavši: »Kakva divokoza, s onako dugim repom?« — Zamalo i naš lovac se pojavit pred logorištem ovjenčan oko ramena ubijenim vukom. Veselju nije bilo konca niti kraja, pri povijedanja na veliko, slikanja u raznim pozama s vukom, pa u tom zaboraviše i na mastan zalogaj, koji je baš uto bio dogotovljen. Nakon objeda dao se M. na guljenje vuka, da mu kožu donese kući kao veliku lovačku trofeju. Bio je to događaj za Škrku, svi su dolazili gledati vuka, a planinka je bila

tako duševljena, da je M-u rekla da može dobiti mlijeka i kiseline koliko god može popiti. Ostavismo M-a s vukom, a mi podosmo, da još pogledamo neke stvari. Vratismo se na večer i opazismo kako je M. oguljenu vučju kožu ispred logorišta natakao na dva kolca, da se suši. Mrak je pao i mi zaokružimo oko vatre, da večeramo, pa da nakon večere što prije legnemo, jer sutra je valjalo dalje.

Još mi u razgovoru, kad primijetimo iz daleka neko muklo mumljanje, koje se sve više približavalo našem logorištu. I nakon nekog vremena u okolo logorišta od strane Dolova vuku se neke sjene, koje ispadaošte iz grmlja baš pred naše logorište. Pogledamo bolje, bili su to volovi, koji su pasli po Škrki i Botunu. Sve jedan po jedan polazi mumljući mimo naših šatora i ravno prema vučjoj koži. Svaki vol došavši do kože ponjušio je kožu mumljući, okrenuo se i na par koračaja pred šatorima legao na travu. To hodočašće volova trajalo je tako dugo, dok je i posljednji vol sa Botuna došao, da se pokloni vučoj koži i da legne ispred naših šatora. Konačno se svršilo hodočašće, a naš logor izgledao je kao obsjednuta tvrđava, jer su svi volovi Škrke i Botuna polijegali u okolo logorišta. Držim da su to volovi učinili s razloga, što su instinkтивno osjećali blizinu ljudi i tako se u neku ruku osjećali sigurni protiv vučje navale. Svakako jedna zanimljiva pojava, koja traži pomnijih opažanja s obzirom na razloge, koji su volove nagnali na hodočašće k vučoj koži, njušenje iste i lijevanje oko naše blizine. Tek kada se posve razdanilo, počeše i volovi da opet odlaze svaki svojim putem.

I tako nam je taj događaj spriječio naš naum, da odemo što ranije spavati, pa je već bilo 11 sati kada legosmo, da uzmognemo sutra iz jutra nastaviti naš dalnji put po carstvu veličajnoga Durmitora.

ZDENKA MARKOVIĆ:

ZAGREB

PLANINSKI DAROVI*

Bogata se vraćam iz planina i nosim sa sobom blagoslov ljeta.

Vraćam se puna šumske radosti, nasićena mirisima i opaljena suncem, ojačana vjetrovima, što s visina nose svježinu i mirise snijega, vraćam se namijana i vedra, i takva silazim među vas.

U rukama mi pregršti granja koje miriše na jelovinu, paprat i paučinu, pa rukoveti trava, koje opajaju, a da čovjek i ne zna čim, pa struci gorskoga cvijeća, koje se sakrilo u lišće, pa se plavi i miriše...

* S dopuštenjem gđe. autorice donosimo ovaj zanosni slavospjev planinama iz zbirke nježnih pjesama u prozi, što je ovih dana pod natpisom »Kuća na sunčn« izšla kao izvanredno izdanje »Matice Hrvatske« za g. 1930.

Kosa mi je još puna mirisa šumskih i iglica s teških borova, koje su se sipale po njoj za dugih šetnja šumskih, a duša teška kao ljeto, puna mira i ljepote brdâ...

Dolazim bogata i srećna, i sve ču to, što imam, da stresem pred vas sve, koje je dotle gušila žega gradska i ubijala svakodnevna životna dosada i muka, i nevolja vam zastirala poglede u daljinu. Mislila sam ja na vas sred bogatstva ljetnoga, i muka vaša toliko mi je puta pokvarila mir moj. Zato hoću da vam donesem nešto, kao što se na vršku prstiju nosi iz crkve blagoslov misni, hoću da pod krovove vaše unesem ljepotu, da njom posipam puteve vaše, teške i neravne, kamene i strme, da i vas tako nešto zapadne od blagoslova ljetnog.

Prije svega vam donosim onu širinu dalekih vidika, sav mir nepreglednih livada, koje se utapaju jedna u drugoj i buje zelenilom, sve one bezbroje mirisa, što se nevidljivo cijede iz drvetâ i cvjetovâ, teku dolinama i preporadaju čovjeka, sve one jauke uznemirene crnogorice, u kojima je toliko melodije, sve šuštaje vode po vlažnim šumama, i one teške šumove slapova gorskih, što se puše, bijeli i zeleni, i rušeći se tlapa nešto, što mi ne razumijemo.

Ali najljepše, što vam nosim, to je ona sveta spokojnost, koja sjedi u brdima, u poljima i šumama, svuda u prirodi osim u čovjeku. Nju vam nosim kao svetu tajnu života, njom bih htjela da vas pričestim, da se cijeli preporodite, pa da, primivši je u se, osjetite svu ljepotu živovanja i svu ljepotu umiranja, koju ljudi ne poznaju.

Nosim ja još nešto, i to je posljednje, što ču da vam dâm, — snagu, onu jedinstvenu snagu, crpenu iz brda, iz drvetâ, ravno iz neba i zemlje. Snagu, koja napinje mišice, probuduće misli, razvija osjećaje i diže čovjeka u visine...

Eto, to sam donijela da razdijelim među vas, to vam dajem od bogatstva svoga. I u tome času hoću da me upamtite, da me u mislima ponesete, u času, kad se puna radosti šumske, nasmijana, suncem opaljena i sva cvijećem okićena spuštam u nizinu i vraćam opet među vas bogata i srećna, noseći vam u očima i u duši svojoj blagoslov ljeta...

J. PASARIĆ

ZAGREB

NAŠI PLANINARI – ISTRAŽIVAČI SPILJA

— Najslikovitije gorske formacije nisu u Alpama Dauphiné, nisu to kanjoni (žljebovi) rijeke Garonne u Francuskoj, nego su to žljebovi rijeke Tare u Jugoslaviji. Najkrasniji krajevi, koji su podobni da snažno podignu turistički promet u Jugoslaviji, leže u teško pristupnim planinama na razmeđu Bosne, Hercegovine, Stare Srbije i Crne Gore. Jednom će u budućnosti postati ciljem medunarodne turistike Vlasulja, Bioč, planina Durmitor i Orjen. Najljepši fjord Europe ne leži u Švedskoj, nego su to fjordovi i zalivi u Dalmaciji. Najdivnija jezera nisu Lochy u Škotskoj, nego su to Plitvička Jezera u Hrvatskoj. —

Ovim je značajnim riječima slavio prirodne krasote Jugoslavije znamenitî češki geolog i sveučilišni profesor dr. A b s o l o n pred članovima prošlogodišnjeg kongresa »Asocijacije slavenskih planinarskih društava« nakon njihova pohoda znamenite spilje Macoche u Moravskom Krasu. Pri tom je još naročito naglasio, kako je specifična odlika Jugoslavije pred ostalim zemljama u tome, što ima u području Dinarskog gorskog sklopa pored brojnih nadzemnih prirodnih znamenitosti još i vanredno mnoštvo podzemnih spilja i pećina, koje doduše nisu ni iz daleka istražene i otkrivene, ali po njegovu sudu svojom čarobnom ljepotom i

ogromnim razmjerima znatno nadmašuju ne samo Macochu, nego i druge glasovite spilje (na pr. Postojnu, Modru spilju na otoku Capri) u dosad poznatom svijetu. O tom se on na svoje oči uvjerio, kad je prije više godina istraživao u tom pogledu podzemno područje od Dubrovačke Rijeke do Tare.

Naslucivalo se već u davnini, da planine Dinarskog gorskog sklopa uz Jadransko more, koje su izgradene poglavito od vapnenaca i dolomita, kriju pod svojim kamenim pokrovom veliko mnoštvo šupljina, provalija, pukotina i spilja. Te su spilje prirodna posljedica u jednu ruku gorskog tlaka, koji stvara pukotine i šupljine u vapnencima, a u drugu ruku one su rezultat vrlo dugog procesa, kojim se iz ogromnih količina vode, što sa površine prodire kroz te šupljine u nutrinu, postepeno staloživao kalcit u oblicima najraznovrsnijih sigastih tvorevina (stalaktita, stalagmita, stupova, sagova, draperija, kalupa, štapića itd.). Ali se u našem tomu podzemnom bogatstvu našega krša sve do najnovijeg vremena poklanjala slaba pažnja. Prvi opisi naših spilja nalaze se u djelima V. Valvasora, Haqueta, Vinka Sabljara i F. I. Frasa, od kojih je potonji istražio i opisao više spilja na području bivše vojne Krajine. Preokret na bolje u toj grani naše nauke nastao je prije pola vijeka, kad se istraživanjem podzemnoga svijeta počeo baviti vrlo zaslužni planinarski stručnjak i prirodopisac Dragutin Hirc (rođ. 1853. umro 1921.). O njemu je poznato, da je našu domovinu pješke prošao od Zemuna do Trsta i od ovoga grada do Budve i ustrojao bosansko-hercegovačke planine

On je mnogobrojna prirodna istraživanja kao i sva ta svoja putovanja opisao u mnogobrojnim djelima. Osim većih putopisa i djela (»Gorski Kotar«, »Hrvatsko Primorje«, »Boka Kotorska«, »Kvarnerski otoci«, »Zemljopis Hrvatske«) napisao je i stampao u raznim časopisima 1027 radnja, od kojih otpada na planinarstvo 191, na zemljopis 247, na botaniku 151, geologiju i mineralogiju 25, te je bez sumnje najplodniji hrvatski planinarski pisac. Kako je on vrlo veliku pažnju priklanjanju problemima i fenomenima krša, posve je prirodno, da je životom pomnjom istraživao nesamo njegovu površinu, nego i prirodne krasote njegova podzemnoga svijeta. Obilan plod togog njegova rada jasno se ogleda u brojnim opisima naših spilja, što ih je priopćio koje u dnevним koje u stručnim časopisima. Evo nekoliko naslova njegovih članaka: Samograd kod Perušića, Spilje u hrvatskom Krasu, Hajdova hiža, Bonetova pećina, Dvije nove spilje u Hrvatskoj, Volinjska spilja, Vindija vanredna spilja u Hrvatskoj, Ozaljska spilja, Pogled u podzemni svijet domovine, Neke znamenite pećine u Hrvatskoj, Put u Ledenu Jamu, Spilje ledenice, Ogromna spilja i dr.

Nema sumnje, da je njegovo pregalacko djelovanje na tom neizoranom polju dalo pobudu mladim prirodoslovnim stručnjacima i planinarima, da su pošli njegovim tragom i stali se jače zanimati za podzemne čare i krasote našega krša. I doista već g. 1912. javlja se geološki stručnjak dr. J. Poljak u »Planinarskom Vjesniku« potankim opisom i uspjelom fotografskom snimkom krasne spilje Lipe u blizini Lokava, a od g. 1922. počinje on u »Hrvatskom Planinaru« i »Prirodi« priopćivati niz takvih prikaza o krškim spiljama, što ih je istražio sa svojim drugom dr. Šukljetom i drugim pomagačima. Tako su široj javnosti postale poznate ove spilje: Kuštrovka, Medvedica i Zagorska pećina u okolini Ogulina, Gajina pećina kod Drežnika, Gvozdena pećina kod Rakovice, Baraćeva pećina kod Nove Kršlje, Pčelina pećina kod Mogorića, Golubnjača, Tounjčica, Muževa Hiža ispod Skrada i dr. Poslije toga dr. Poljak stručno je istražio novo otkrivenu spilju kod Zameta, a prije dvije godine otkrio je i potanko opisao (u Hrv. Planinaru« broj 7 i 8 1929.) tri prekrasne i znamenite spilje u području Velike Paklenice u Južnom Velebitu: Manitu Peć, Veli Sklop i Jamu Vodaricu, pa prošle godine Strašnu peć na Velom (Dugom) otoku.

Naš planinarski prvak i ideolog dr. I. K r a j a č bavi se također istraživanjem spilja pa je dosad planinarski otkrio ove spilje: Zelenu morsku spilju u sjevernoj stijeni otoka Goli; 2 ovelike spilje nad morskom obalom između Donje Klade i Starigrada kod Senja (s posebnim efektom sunčeva svjetla), spilju Rudelinku u dragi kod Lukova Šugarja; Reljinu peć povrh Kruščice u Južnom Velebitu na visini od oko 700 metara sa dvije dvorane, od kojih je druga oko 15 metara dublja i vrlo lijepa s ogromnim stupovima punim prirodnog nakita; Mrtološku peć, ogromnu poluspilju pod poljem Stapa u Južnom Velebitu i nedavno u području istog Stapa drugu spilju vrlo velikih razmjera. Opis i slike ove znamenite spilje izići će ove godine u »Hrv. Planinaru«.

Istraživanjem spilja u Lici bavi se prof. Zvonimir R o s a n d i č u Gospiću, koji je prošle godine u dva uspjela predavanja u Gospiću i Perušiću iznio rezultate svoga dosadašnjega rada. Prema njegovoj izjavi u Lici se nalaze najdulje spile na području Savske banovine, a najdulja do sada istražena ima oko 820 m., premda joj ni tu nije kraj, te je potrebna bolja tehnička oprema za dalji prolaz kroz nju. Ovi spiljski istraživači dobili su u novije vrijeme odličnog druga u šum. inspektoru ing. A. P r e m u ž i č u, koji je na Rožanskim Kukovima u društvu s dr. Krajačem našao više dubokih jama i podzemnih pećina (Varnjača), a na Plitvičkim Jezerima godine 1928. otkrio četiri nove prekrasne spilje, koje prema njegovu opisu sjajno nadopunjaju prirodno bogatstvo toga čarobnog kraja. Bogatstvom spiljskog detalja one se uspješno natječu s najglasovitijim svjetskim spiljama (Postojna, Macocha). Sada se te spilje pomnivo pod njegovim nadzorom uređuju, pa će se doskora svečano otvoriti.

I kod HPD podružnice »Velebit« na Sušaku pomišlja se na osnutak speleološke sekciјe pod vodstvom potpredsjednika J. R u ž i č a, koji je također s jednim drugom pohodio spomenutu Manitu peć u Velikoj Paklenici i o njoj priopćio opis i fotografsku snimku u »Hrv. Planinaru«.

U tom važnom kulturnom radu živo i požrtvovno surađuju naši vrli planinari i geološki stručnjaci onkraj Velebita. Velikih je zasluga na tom području stekao prof. U. Girometta, sadašnji predsjednik HPD podružnice »Mosor« u Splitu, koji je pred 20 godina prvi sa drugom dr. Bujasom počeo znanstveno istraživati znamenitu spilju V r a n j a č u kod Kotlenica kraj Splita, tu uz čuvenu Modru spilju na Biševu najljepšu podzemnu tvorevinu Dalmacije. On ju je kao speleološki stručnjak uzduž i poprijeko nebrojeno puta razgledao, o njoj priopćio više znanstvenih opisa i prvi pravo shvatio njezinu znamenitost za razvoj i unapredjenje turizma. Na njegov je poticaj radina podružnica »Mosor« pred 2 godine nabavila tu spilju na dulji niz godina te ju za kratko vrijeme dolično uredila i predala javnosti.

Unutrašnjost Vranjače. Prije je u ždrijelo pećine vodila opasna strmina, a sada su na njoj izgrađene stube, po kojima se lako silazi i uzlazi. Slične su stube načinjene i na drugim strmim mjestima, izgrađeni nogostupi, a tlo uravnano. Osim toga je uvedena električna rasvjeta, čime je znatno olakšano razgledavanje spilje i pojačan dojam na gledaoce. Već na ulazu posjetnici su očarani čarobnom ljepotom spilje: pobočne stijene pune su bogatih sagova i divnih zavjesa, a sa svoda vise brojne divne kute različnih oblika, boje i veličine. Električne žarulje pretvaraju cijelu podzemnu prostoriju u divni veličanstveni hram, u kojem se prekrasni zastori, veličajni stupovi i mistični likovi kupaju u moru svjetla, kao da je čitava prostrana pećina urešena milijardama dragulja. Mnogi, koji su vidjeli Vranjaču i poznaju Postojnsku spilju, ostali su iznenadeni, jer u Vranjači osobito u nižoj podzemnoj prostoriji, ima stalagmita, koji su veći i ljepši nego u Postojni.

I slutnja se prof. Giromette počela ispunjavati: Vranjača se već u prošloj godini mogla podići brojnim posjetom, koji je donio više od 25.000 dinara prihoda. Za njezine krasote do sada pokazuju osobito zanimanje stranci, koji za svoga boravka u Splitu ne propuštaju zgodnu priliku, da pohode tu vanrednu atrakciju Dalmacije. Žalibože, domaći svijet u tome zaostaje za tūđincima. To je naša stara rana: slavimo tude, ne marimo za svoje, zaboravljući Preradovićevu opomenu: »Tude poštuj, a svojim se diči!« Svaki naš planinar i prijatelj prirode, koji na svom putu obade Split, ne bi smio da propusti priliku, da pohodi i vidi ovu vanrednu prirodnu znamenitost.

Hvale je vrijedna pojava, da se i među našim planinarama u Dubrovniku pokazuje živ smisao i mar za istraživanje podzemnih pećina, kojima, kako je poznato, obiluje cijela dubrovavačka okolica. Jedan od članova tamošnje HPD podružnice, g. M. Kusijanović, bavi se već dulje vremena ispitivanjem podzemnih spilja. On je g. 1919. otkrio i g. 1929. opisao u »Hrv. Planinaru« krasnu i znamenitu Močiljsku pećinu, a prošle godine u istom časopisu priopćio opis druge spilje Debelin pećine, koja je isto tako lijepa, prostrana i interesantna. Podjedno javlja, da se u istom spiljskom području nalaze još četiri takove pećine, koje su veće i više od ovih, ali su dosada samo djelomice pregledane. Po tom imamo očekivati u dubrovačkoj okolici nove podzemne senzacije i turističke atrakcije.

U tom pregledu podzemnih čara u području Dinarskih planina ne smijemo mimoći biser nad biserima: Modru spilju na otoku Biševu blizu Visa koja svojom šarom boja i igrom svijetla natkriljuje po суду mnogih znamenituu Modru spilju na otoku Capri u Italiji. Ona je tako zanjela našega pjesnika A. Tresića-Pavičića, da ju je nazvao »najljepšim velebnim hramom, što ga priroda majka podigla Bogu«, te uskliknuo:

»Biševska spiljo, ko tvoje neopisne ne vidi čare,
Tvoje neizrečno živahne boje,
Taj ne razumije, što je umjetnost prirode velja,
Velebni zamišljaj prirode što je.
Oj kako tu se sama nehotno izvija pjesma:
Lijepa, lijepa domovino naša!«

ZAŠTITA RIJETKE FLORE

Sve većim napretkom tehnike i potrebama praktičnoga iskorišćivanja prirodnih objekata mijenja se prirodno stanje naše zemlje. To mijenjanje prirodnoga stanja biva u tolikoj mjeri, da ono ugrožava mnoge predjele nesamo s estetskoga, već i sa prirodoznanstvenoga gledišta. Dovoljan je dokaz za ovu tvrdnju opuštošenje krasnoga klanca Sutinsko kod Podsusjeda i demoliranje stijena na Gračecu u Zagrebačkoj gori. Tom prilikom nije uništena samo prirodna krasota ovih mjesta, već je uništena i nadasve zanimljiva flora i vegetacija, a to znači u naučnom pogledu veliki gubitak. S druge su strane nesavjesnim kidanjem ugrožene mnoge rijetke biljke, od kojih neke nijesu poznate ni od kuda na svijetu osim iz naše banovine (*Degenia velebitica*) ili su inače vanredno rijetke u našoj domovini.

Te su biljke ugrožene djelomice od trgovaca i prodavača, napose u blizini većih mjesta, zatim od izletnika, a neke konačno i od domaćih a osobito stranih sabirača (botanika).

U Zagrebu dolazi s proljeća na trg veliko obilje bilja, a među tim i najvećih rijetkosti svjetske flore. Dovoljno je da se spomene likovac blagajski (*Daphne Blagayana*), koji je otkrio na Polhogradskim dolomitima kraj Ljubljane grof Blagaj. To je mjesto bilo stjecištem botanika sa sviju strana Evrope, pa ga je posjetio i čuveni saski kralj-botanik Fridrik August, koji se je uspeo i našu planinu Plješevicu u Lici. Ova biljka dolazi kod nas samo na nekim brdima u Samoborskoj gori (Oštrel, Plješivica, Palačnik), donosi se obilno na tržiste, i tako prijeti opasnost, da će se posve iskorijeniti. U Dravskoj je banovini strogo zaštićena. Od izletnika napose je ugrožen runolist ili bjelolist, *Gnaphalium leontopodium*, koji je kod nas vrlo rasijan u Gorskom Kotaru i Kapeli, a na Velebitu dolazi samo na dva mjesta, a u cijelom Plješivičkom lancu samo na jednom mjestu.

U Zagrebačkoj gori, u Podsusjedu kod toploga vrela, raste paprat *Adiantum capillus Veneris*, koja je biljka t. zv. tropski elemenat u našoj flori i ostatak iz doba, dok je kod nas vladala suptropska klima. Nju može i samo sabiranje i kidanje t. zv. stručnjaka uništiti. Na Velebitu raste veći broj biljaka, koje su svojstvene našem području i vezane na par vrhova, a inače ne dolaze nigdje na svijetu. Takve su biljke vrlo tražene i predstavljaju veliku vrijednost, koju izrabljaju napose strani botanici i odnose, često u trgovačke svrhe, u svoje zemlje. Ove biljke treba posve zaštititi. Stoga je prijeko potrebno, da se prijene go se donese zakon o zaštiti prirodnih spomenika, zaštiti naša flora. Kod toga se ima različito postupati prema ugroženosti, odnosno vrijednosti same biljke, pa se moraju lučiti tri vrste zaštite. Prva je samo protiv trgovaca i prodavača, druga protiv trgovaca, prodavača i izletnika (planinara) i napokon treća bilo protiv koga, tko bi htio biljke kidati i sabirati.

Predlaže se stoga, da se zabrani:

I. svaka prodaja na naravnom staništu uzrasloga bilja, i to: *Lycopodium complanatum* (crvotocina srasla); *Lunaria rediviva* (srebrenka); *Ilex aquifolium* (božikovina); *Daphne laureola* (lovorčica); *Daphne Blagayana* (jermičak); *Daphne cneorum* (brijačica); *Lilium carniolicum* (lijer kranjski, s lukovicom); *Fritillaria meleagris* (kockavica); *Asparagus tenuifolius* (konjska struna); *Ruscus aculeatus* (veprina); *Ruscus hypoglossum* (jezičak); *Scopolia carniolica* (s podancima); *Gentiana symphyandra* (srčanik, s podancima); sve orhideje (kačunovice, sa gomoljikama) i *Iris* vrste (perunike, sa podancima); *Polygala chamaebuxus* (popan); *Alyssum montanum*.

II. nesamo prodaja, veći i svako kidanje i sabiranje ovih vrsta: *Cypripedium calceolus* (gospina papučica); *Paeonia corallina* i *P. mas* (božur); *Primula auricula* (jaglac debelolisni; Zagrebačka gora, Kalnik, Hrv. Zagorje); *Gnaphalium leontopodium* (runolist); *Eryngium alpinum* (kotrljan ščetinasti);

III. svako sabiranje ili kidanje u bilo koju svrhu bez posebne dozvole banske uprave ili naših Akademija nauka i Univerziteta u Jugoslaviji, i to ovih biljaka: *Adiantum capillus Veneris* (Gospin vlas); *Asplenium Petrarkae* (slezanica); *Degania velebitica*; *Sibiraea croatica*, *Primula Wulfeniana*; *Anthyllis velebitica*; *Aster alpinus*; *Drosera rotundifolia* (rosika); *Aquilegia Kitaibelii* (pakujeći kitaibelov); *Aubrieta croatica*; *Seseli Malyi*; *Genista halopetala*; *Primula Kitabeliana*.

Predlaže se, da se ujedno ovlasti posebni za to imenovani odbor, da može prema stečenom iskustvu ili novim potrebama na obrazloženi prijedlog dodati ili oduzeti od ovdje navedenoga bilja ili promijeniti način zaštite. Predlaže se nadalje, da se pozovu u taj odbor stručnjaci botanici, koji će savjetima rukovoditi samu propagandu za ovu zaštitu.

Pripominje se ujedno, da Hrvatsko Planinarsko Društvo kani u tome pravcu povesti živu akciju i u skoro vrijeme iznijeti i prijedlog za zaštitu pojedinih važnih objekata u okviru zakona za zaštitu prirodnih spomenika i čuvanje narodnih parkova, kako se to provodi u drugim evropskim državama (pokrajinama i kantonima).

Dr. I. Horvat.

* * *

Gornji predlog g. dra. I. Horvata, sveuč. docenta i odbornika H. P. D-a, iznio je u ime našega društva naš predsjednik J. Pasarić u turističkom vijeću Savske banovine, koje je na poziv bana g. dra. J. Šilovića 23. i 24. X. 1930. vijećalo o organizaciji i unapređenju turizma u toj banovini. Vijeće je u načelu prihvatiло taj inicijativni predlog kao osnovku za uvedenje zakonite ili oblasne zaštite alpinskog i drugog rijetkog bilja i predalo ga banskoj upravi s preporukom, da se na isti način uredi zakonita ili oblasna zaštita rijetkih i tipičnih životinja kao i podzemnih špilja u Savskoj banovini.

PLANINARSKA PREDAVANJA

1. Flora i vegetacija naših planina

Pod konac siječnja držao je u Pučkom sveučilištu sveuč. docent g. dr. Ivo Horvat, poznati planinar i istraživač flore i vegetacije hrvatskih planina, vrlo zanimljivo i poučno predavanje o »našim planinama«. U uvodu je predavač uspješno pobijao predrasudu onih naših ljudi, koji misle, da naše planine zaostaju u mnogom pogledu za drugim evropskim planinama, a pogotovo za Alpama. Na osnovu svoga višegodišnjeg iskustva i studija na licu mjesta zorno je pokazao nizom vlastitih sjajnih slika, što ih je snimio u Gorskem Kotaru, na Goloj Plješivici, Velebitu, Dinari (Troglavu), kako je to mišljenje posve krivo. Naše planine ne samo da ne zaostaju za drugim evropskim gorskim sklopovima ni svojom ljepotom, ni veličanstvenim vidicima, ni teškim usponima, nego naprotiv one imaju veliko obilje vanrednih prirodnih ljepota i posebnih prednosti, kakve u tom obliku i u toj množini nigdje nisu u Evropi sabrane na tako uskom prostoru. Tu se nad neobično razvitom obalom ravno iz mora diže dugi niz visokih gorskih vrhova sa čarobnim vidicima na more i brojne otoke, a istodobno na zelenu kopnenu pozadinu, u čemu naše planine stoje bez premca u Evropi. K tomu dolazi uz obalu nepregledan broj slikovitih otoka s nenadmašivo blagom klimom, na obali duboki prodori krških rijeka s visokim slapovima, bezbrojne drage i duboke usjekline u trupinu planina, a na gorskom grebenu dugi lanac stijena i tornjeva bizarnih oblika sa planinskim vrtovima, vrtačama i poničvama neobične varijacije.

Posebna je karakteristika naših planina uz Jadransko more kontrast između njihove kopnene i primorske strane s obzirom na vegetaciju. S kopnene se strane (iz Like) Velebit ukazuje ubav i pitom: od veće je česti obrastao šumom, a njegovi vrhovi bujnom i šarolikom vegetacijom gorskih goleti (Alpenmatten). Tako je i Lička Plješivica kao kopnena planina prekrivena gustom šumom, u kojoj visoka stabla bukava i smreka dosežu visinu od 50 i više metara. No među kopnenim planinama posebno mjesto zaprema Dinara, koja zapravo nema šume, pa se na njezinom ogromnom trupu izrazito ističe brazdanje geoloških slojeva. Naprotiv s primorske je strane Velebit većinom krševit, gol i pust; samo u uvalama i dubokim od bure zaštićenim mjestima zamjećuju se šume. U tome se donekle odvaja

Srednji Velebit, u kojem ima prostranih bukovih šuma prema jugu, što se jasno vidi sa Oštarija i Visočice, a napose u kraju oko Sugarske Dulibe, dok mu je zelena Stirovačka Duliba pravi planinski raj, okružen gustom šumom crnogorice i bjelogorice. Istina, planinarenje i istraživanje na našim planinama sve do nedavna nije bilo lako ni udobno. Kako nije bilo planinarskih skloništa, morali su planinari i istraživači nositi sa sobom šatore, vodu i hranu, ako su htjeli više dana ostati na planini. Ali otkad je HPD. podiglo na Velebitu i u Gorskem Kotaru više planinarskih kuća, prilike su se na tim planinama znatno poboljšale. Pri tom je predavač pokazao sliku Krajačeve kuće na Zavižanu i s pohvalom istaknuo, kako se planinar i istraživač poslije šatorovanja pod vedrim nebom upravo voljko i udobno osjeća pod sigurnim krovom takvog planinskog skloništa.

Da gledaoci dobiju jasan pojam o životu i konaku pod šatorom, pokazao je više takvih prizora sa Dinare (Troglava), Sv. Brda u Južnom Velebitu i Ličke Plješivice. Teška je pri tom opskrba s vodom, jer ispod vrhova rijetki su izvori žive vode, a ti za suše obično presahnu. Stoga su planinari većinom upućeni na sniježnice i mutne lokvice (na Trolokvici na Plješivici). Mlijeka i sira može se ljeti gotovo svagdje dobiti kod čobana, a sveže kruh nije teško pribaviti s podnožja planine bar 2 puta u tjednu. Oni, koji konače pod šatorom, treba da se brinu još za jednu stvar, a to je — ogrjev. Noći su na vrhu planine vrlo hladne, pa nije rijekost, da su šator i okolina usred ljeta u rano jutro posuti mrazovim injem. Zata se valja još za dana opskrbiti drvima. Kako se bez drva strada od studeni, iskusio je predavač sa svojom družinom na Razvalama u Dinari, gdje preko dana nije mogao da pribavi dosta drva za ogrjev. Boravak pod šatorom ogorčavaju također bura, plaha kiša i vijavica, koje na visokim planinama nisu rijetki gosti.

Velik je dio predavanja bio ispunjen prikazom i slikama o planinskoj flori i vegetaciji, što je i razumljivo, jer je predavač kroz pet godina istražujući naše planine »prolazio njima« — kako veli dr. V. Vouk (»Hrv. Planinar«, 1931. br. 2. str. 50.) — »od vrha do vrha, od klanca do klanca, od kuka do kuka«. Vegetacija naših krških planina posve je osobita i bitno različna od vegetacije Alpa i Karpati. Dok vegetacija planinskih goleti dolazi u Alpama iznad pojasa planinskoga bora ili klekovine, dotle na mnogim našim planinama te goleti dolaze i ispod pojasa klekovine. Taj zanimljivi pojav u vegetaciji Velebita i drugih naših krških planina zove se obrat vegetacijskih pojasa, a uvjetovan je lokalnom klimom i tektonikom. Tako se na pr. planinski borić na Velebitu često nalazi duboko ispod normalne najniže mede i seže u područje ispod visoke bukove šume. Napose je pak zanimljiva flora i vegetacija na goletima, točilima i stijenama. Na goletima se javlja kao glavni elemenat vegetacijskih zadruga vrlo oštra trava, koja u prostranim busenima pokriva velike površine a pored nje cvatu prekrasni bijeli klinčići, plave skabioze i drugo šaroliko cvijeće. Ali ni okomite stijene ni strma točila ispod vrhova nisu lišeni vegetacije. Predavač s pomoću jasnih slika pokazuje, kako iz pukotina na okomitom stijenju vire plave glavice krasne akvilige, bijelog petolista, lijepe zvončike i divni cvjetovi runolisti, a u pukotine se uvlači sitna paprat. Tako se visoke stijene iz daleka čine puste i gole, a iz bliza vidiš, da su pune šarolikog cvijeća i žilavog rastlinja. Na točilima, po kojima se i uši kamenje u dubinu, rastu biljke, koje svoje korijenje duboko uvlače sve do čvrstih slojeva i tako stvaraju na točilu oaze busenja, koje su obrasle vegetacijom. Među tim biljkama dolazi i osobita rijetkost Velebitske flore: krstašica Degenia velebitica, koja je zajedno sa drugom osobitom biljkom: Sibiraea croatica (grm iz porodice ružičnica) pronijela svijetom ime Velebita. Dok je ova druga biljka jedina predstavnica sibirskoga roda Sibiraea u Evropi i srodnica posebnoj vrsti Sibiraea laevigata na dalekom Altaju, dotle Degenia velebitica, prozvana tako po

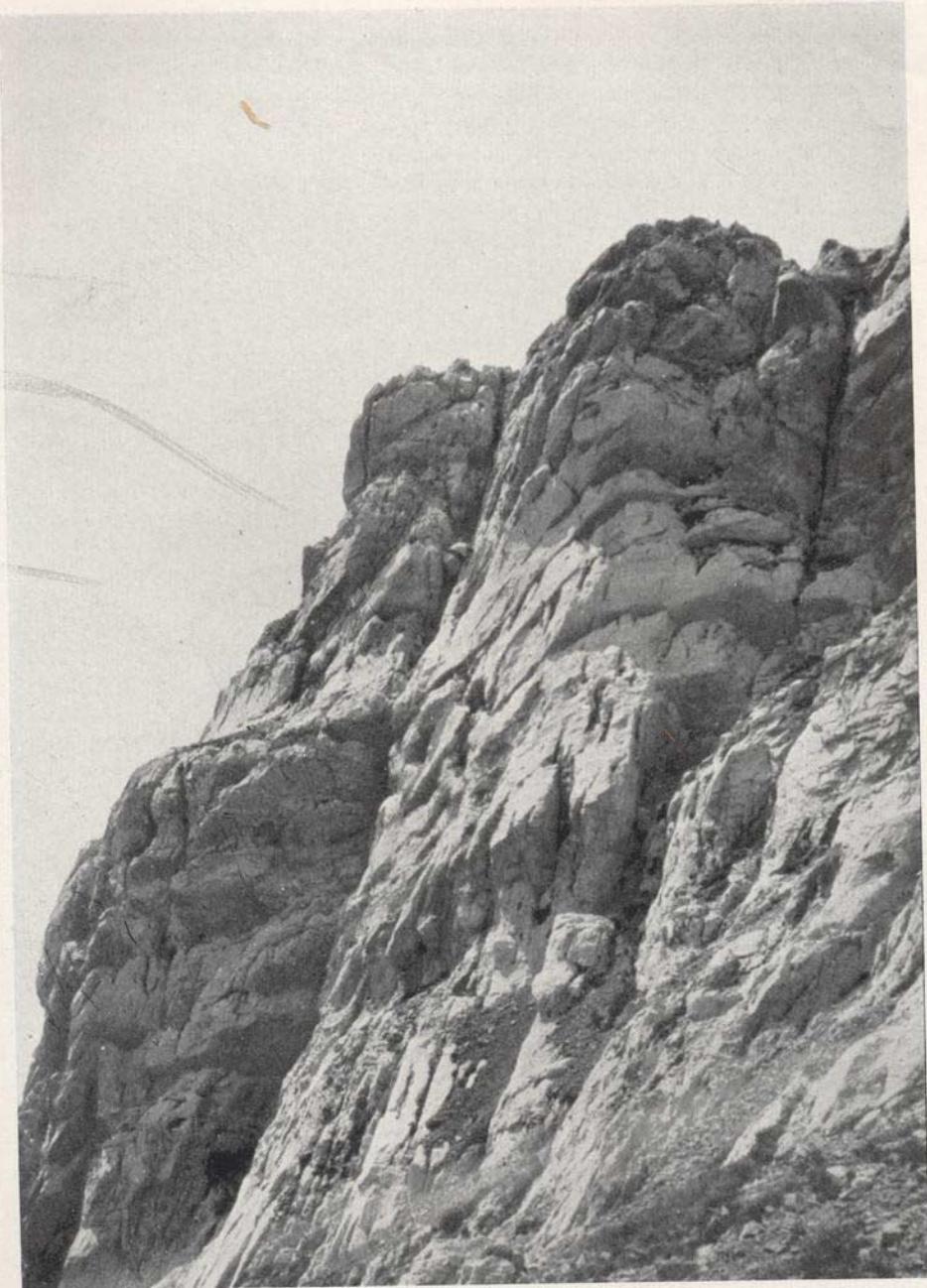

Foto: dr. I. Krajač

JUŽNI VELEBIT: ISTOČNO STIJENJE BULJME (oko 1520 m).
Pogled ispod Rapavca.

svom obretniku botaniku Degenu, nije samo zasebna vrsta, već je i posebni rod, te joj je Velebit locus unicus, t. j. ona ne dolazi nigdje drugdje na svijetu. Ovo vrlo instruktivno predavanje bilo je za veliki dio slušalaca pravo otkriće dosad nepoznatoga biljnoga blaga na našim planinama, a kako je bilo popraćeno velikim nizom krasnih slika i objašnjeno popularnim i živim načinom govora, učimlo je na slušaoce dubok i prijatan dojam, što se očitovalo živahnim odobravanjem na koncu predavanja.

2. Morske životinje — grada naših planina.

Prof. U. Girometta, predsjednik HPD podružnice »Mosor« u Splitu, vrlo zaslužni istraživač podzemnih spilja (Vranjača) i plodni planinarski pisac, držao je nedavno u Splitu vanredno zanimljivo i poučno planinarsko-prirodoslovno predavanje o postanju naših planina pod naslovom: »Morska fauna u izgradnji planina«. To je predavanje ovih dana izšlo u posebnoj knjižici kao izdanje HPD podr. »Mosor« (cijena Din. 4.—, u korist fonda za gradnju Planinarskog Doma na Mosoru). Kako je taj predmet podoban da pobudi živo zanimanje kod naših planinara, a obraden je lakin i popularnim načinom, držimo za potrebno, da u kratkom izvatu iznesemo glavne misli predavačeva razlaganja: Ako s pomoću sitnozora promatramo sitni pjesak, ulični asfalt ili gorsko stijenje, pred našim se očima otvara nadasve čudnovata slika: bezbroj sitnih kostura, vapnenačkih ljudskica davno uginulih praživa, k tomu silno mnoštvo odlomaka kostura raznih višestaničnih morskih životinja, kao spužva, koralja, mahovnjaka, bodljičika, mekušaca, rakova itd. U samom jednom gramu takvoga pjeska ima preko 50.000 takovih vapnenačkih ljudskica. To su tvrdi ostaci morskih bića, koja su se pred milijunima i milijunima godina u moru radala, živjela i umirala, kad o ljudskom rodu nije bilo traga ni spomena, a nakon ugušnica povraćala svojoj kolijevci tvrde sastavine svoga tijela, da tako doprinesu stvaranju pjeska i izgradnji strmih planinarskih hridina.

Poznato je naime, da bezbroj morskih životinja izlučuje za svoga života ugljično-kiselo vapno, vapnenac, da s pomoću njegovom grade ljudskice, školjke, kućice ili kosture, tvrde naime životinske tvorevine, koje jednima služe za oslon, drugima za učvršćenje, a trećima za zaštitu mekanijih česti njihova tijela. Što više, neka jednostanična praživa izlučuju gotove vapnene ljudskice, a druga stvaraju kremene kosture najrazličnijih, većinom divnih oblika. A spužve razvijaju veliko mnoštvo vapnenačkih, odnosno kremenih iglica, da učvrste mesnate dijelove svoga tijela. Koralji nadalje izlučuju vapnene skelete velikih razmjera, a crvi grade debele vapnene cijevi za svoje stanove. Mohovnjaci imaju vapnenačke stancice za obranu nježnih organa. Školjkaši grade parne vapnenačke školjke, a puževi i neki glavonošci neparne. Morski ježevi, morske zvijezde i morski ljiljani izlučuju svu silu vapnenačkih pločica, a trpovi vapnenačka sidrašca. Morske kornjače, ribe i morski sisavci stvaraju u svome tijelu tvrde unutrašnje kosture, koji uglavnom sastoje od vapnenaca.

No »sve, što sine« — veli Goethe — »vrijedno je da i zgine«, pa kako se ta igra rađanja i umiranja, života i smrti neprekidno od praiskona života na zemlji obnavlja, shvatljivo je, da su mirijade spomenutih životinja tvrdim ostacima svojih tjelesa bitno doprinijele izgradnji zemaljske kore i njezinih stjenovitih uzvisina.

Od praživa krednjaci (Foraminifera) su ona sitna morska bića, koja bitno sudjeluju u stvaranju građiva za gorske sustave. Njihov je broj tako neizmjerno golem, da su se za predašnjih geoloških vremena od tvrdih ostataka njihovih tjelesa mogle izgraditi ogromne vapnenačke naslage od više tisuća metara debeline, koje sastavljaju čitave gorske masive i od kojih je građeno i poznato

brdo Marjan kraj Splita. Pored krednjaka suraduju djelomice u gradnji planina korjenonošci (Radiolaria), kojih veći dio izljuje divne kosture od kremika, prava remek-djela Prirode. Njima se uglavnom pripisuje stvaranje kremenih škriljevaca kao i kremenih fosforitnih gomolja u Alpama, Apeninima i na nekim otocima. Sličnu ulogu igraju spužve (Spongaria), kojih se vapneni ostaci nalaze u Njemačkom Sredogorju i u nekim planinama Švicarske i istočne Francuske.

Za izgradnju zemaljske kore od zamašite su važnosti kameni koralji (Madreporaria), kojih su okamenjeni ostaci izgradili čitave planine na površini zemlje, a pod morem ogromne i dugoljaste grebene od više stotina metara debljine. Takvih koraljnih grebena ima u gradivu, koje sastavlja istočne i zapadne Alpe, javljaju se napose u središnjim Alpama, a kako neki geolozi tvrde, od njih je sastavljen čitav sklop Dolomita u južnom Tirolu. Dok je suradnja morskih crva, mahovnjaka, ramanonožaca, kao i trpova, zvjezdaša, zmijača i štapčara pri izgradnji stjenovitih hridina prilično skromna, dotle se odlomci kostura ježeva nalaze gotovo u svim dubokomorskim talozima. Od mekušaca moraju se napose školjkaši i puževi smatrati kao prvorazredni stvaraoci kamenja. Ovi su dosegli upravo zamjeran razvoj u formaciji krede, kadno se taložio veći dio vapnenaca, koji sastavljaju pretežni dio kopnene i otočke Dalmacije, a koji se po provodnoj fosilnoj školjci zovu rudistni vapnenci. Od tih su vapnenaca izgrađeni Kozjak, Mosor, Biokovo, pak otoci Brač, Hvar, Šolta, Čiovo.

Pored krednjaka i kamenih koralja znatan udio u izgradnji zemaljske kore i njezinih uzvisina imaju također raci, koji su za more ono, što su kukci za kopno. Pisac završuje svoje vrlo instruktivno predavanje ovim zaglavkom:

»Na temelju ovoga, što sam izložio, možemo ustvrditi, da se pretežni dio materijala naše obljučljene palestre — naših divnih planina — odnijao u nemirnoj kolijevci mora, kao takodjer i to, da uglavnom predstavlja tvrde ostatke morskoga življa, koje od unatrag milijuna i milijuna godina počiva prividan vječni san. Prividan s razloga, što neumorno kolo života u svojim neprekidnim zamasima grabi materijal iz te goleme i prostrane kosturnice, njega ponešto preraduje pak ga podaje bilinskome svijetu, da ga ono, uz pomoć svemoćnoga Sunca, iz mrtvila probudi... svjetli dokaz, da huda smrt nije nò zavjesa, za kojom se, doduše u drugoj formi, nov i bujan život ponovno stvara.«

Kako je to predavanje puno korisne pouke iz te važne grane prirodnih nauka, a prihod je izdanja namijenjen plemenitoj kulturnoj svrsi, usrdno preporučujemo drugovima planinarima i našim organizacijama, da nabavom ove knjižice pripomognu dovršenju ponosnoga Planinarskog Doma na Mosoru. Narudžbe se šalju HPD. podr. »Mosor« u Splitu. P.

ZIMSKOSPORTSKE UTAKMICE

Silan razmah zimskog sporta znak je vremena. Prije rata tim su se sportom u nas bavili tek pojedinci, a poslije rata (napose za oštreti i dugotrajne zime 1928./29. s velikim obiljem snijega) interes za taj lijepi i zdravi sport tako je porastao, da ih danas ima na hiljade, koji se na skijama penju nesamo na naše niže planine (Sljeme, Samoborske gore, Ivančicu, Klek, Viševicu), nego i na više gorske vrhunce (Risnjak, Lička Plješivica, Velebit (Visočica) i Orjen). Sportska i planinarska društva u Zagrebu osnovaše posebne ski-sekcije, a za njihovim se primjerom povedoše sportska društva i planinarske podružnice u pokrajini. Tako danas postoji skisekcije već kod velikog broja podružnica HPD-a na podnožju ili u blizini naših planina (na Sušaku, Koprivnici, Čakovcu, Varaždinu,

svom obretniku botaniku Degenu, nije samo zasebna vrsta, već je i posebni rod, te joj je Velebit locus unicus, t. j. ona ne dolazi nigdje drugdje na svijetu. Ovo vrlo instruktivno predavanje bilo je za veliki dio slušalaca pravo otkriće dosad nepoznatoga biljnoga blaga na našim planinama, a kako je bilo popraćeno velikim nizom krasnih slika i objašnjeno popularnim i živim načinom govora, učinilo je na slušaoce dubok i prijatan dojam, što se očitovalo živahnim odobravanjem na koncu predavanja.

2. Morske životinje — grada naših planina.

Prof. U. Girometta, predsjednik HPD podružnice »Mosor« u Splitu, vrlo zaslužni istraživač podzemnih spilja (Vranjačal) i plodni planinarski pisac, držao je nedavno u Splitu vanredno zanimljivo i poučno planinarsko-prirodoslovno predavanje o postanju naših planina pod naslovom: »Morska fauna u izgradnji planina«. To je predavanje ovih dana izšlo u posebnoj knjizi kao izdanje HPD podr. »Mosor« (cijena Din. 4.—, u korist fonda za gradnju Planinarskog Doma na Mosoru). Kako je taj predmet podoban da pobudi živo zanimanje kod naših planinara, a obrađen je lakin i popularnim načinom, držimo za potrebno, da u kratkom izvatu iznesemo glavne misli predavaočeva razlaganja: Ako s pomoću sitnozora promatramo sitni pjesak, ulični asfalt ili gorsko stijenje, pred našim se očima otvara nadasve čudnovata slika: bezbroj sitnih kostura, vapnenačkih ljskica davno uginulih praživa, k tomu silno mnoštvo odlomaka kostura raznih višestaničnih morskih životinja, kao spužva, koralja, mahovnjaka, bodljikaša, mekušaca, rakova itd. U samom jednom gramu takvoga pjeska ima preko 50.000 takovih vapnenačkih ljskica. To su tvrdi ostaci morskih bića, koja su se pred milijunima i milijunima godina u moru radala, živjela i umirala, kad o ljudskom rodu nije bilo traga ni spomena, a nakon uginuća povraćala svojoj količevci tvrde sastavine svoga tijela, da tako doprinesu stvaranju pjeska i izgradnji strmih planinarskih hridina.

Poznato je naime, da bezbroj morskih životinja izlučuje za svoga života ugljično-kiselo vapno, vapnenac, da s pomoću njegovom grade ljskice, školjke, kućice ili kosture, tvrde naime životinske tvorevine, koje jednima služe za oslon, drugima za učvršćenje, a trećima za zaštitu mehaničkih česti njihova tijela. Što više, neka jednostanična praživa izlučuju gotove vapnene ljskice, a druga stvaraju kremene kosture najrazličitijih, većinom divnih oblika. A spužve razvijaju veliko mnoštvo vapnenačkih, odnosno kremenih iglica, da učvrste mesnate dijelove svoga tijela. Koralji nadalje izlučuju vapnene skelete velikih razmjera, a crvi grade debele vapnene cijevi za svoje stanove. Mohovnjaci imaju vapnenačke stanice za obranu nježnih organa. Školjkaši grade parne vapnenačke školjke, a puževi i neki glavonošci neparne. Morski ježevi, morske zvijezde i morski ljiljani izlučuju svu silu vapnenačkih pločica, a trpovi vapnenačka sidrašca. Morske kornjače, ribe i morski sisavci stvaraju u svome tijelu tvrde unutrašnje kosture, koji uglavnom sastoje od vapnenaca.

No »sve, što sine« — veli Goethe — »vrijedno je da i zgine«, pa kako se ta igra radanja i umiranja, života i smrti neprekidno od praiskona života na zemlji obnavlja, shvatljivo je, da su mirijade spomenutih životinja tvrdim ostacima svojih tjelesa bitno doprinijele izgradnji zemaljske kore i njezinih stjenovitih uzvisina.

Od praživa krednjaci (Foraminifera) su ona sitna morska bića, koja bitno sudjeluju u stvaranju gradiva za gorske sustave. Njihov je broj tako neizmjerno golem, da su se za predašnjih geoloških vremena od tvrdih ostataka njihovih tjelesa moglo izgraditi ogromne vapnenačke naslage od više tisuća metara debljine, koje sastavljaju čitave gorske masive i od kojih je gradeno i poznato

nekoliko autobusa i automobila sa izletnicima, među kojima je bilo nekoliko stranaca. Na cilj je prvi stigao Fridrik Silaus, koji je kao pobjednik za nagradu dobio srebrni pehar, što ga je u tu svrhu darovao Savez za unapređenje turizma u Dubrovniku. Utakmica je filmski snimljena u svrhu turističke propagande. Zasluga za ovu atrakciju ima predsjednik »Orjena« g. dr. Orlić i tajnik bankovni ravnatelj g. J. Pany. Agilnost HPD »Orjena« nailazi na opće priznanje, jer je takav rad veoma koristan za promet stranaca u tom prekrasnom kraju, gdje se tako gostima pruža među ostalima i ta rijetkost, da se u jednom danu mogu skijati na snježnim obroncima Orjena i kupati u Dubrovniku. Za ski-sport vlada među tamošnjom omladinom veliko zanimanje, pa se oveći broj njih upisao u društvo.

4. U Samoboru priredila je 22. II. nedavno osnovana ski-sekcija tamošnje podružnice HPD »Japetić« prvo skijaško natjecanje na pruzi od 7 km u Anindolu, i to za dva časna naslova: prvaka grada Samobora i prvaka ski-sekcije »Japetić«. Prvi je naslov osvojio Josip Starec, član »Sokola« u Samoboru (50 m., 35 sek.), a drugi Franc Pernuš, član ski-sekcije HPD središnjice u Zagrebu (45 m., 35 sek.), što je vrlo dobar rezultat s obzirom na dosta tešku prugu, na kojoj su dvije trećine bile uspon, a jedna trećina spust. Nova sekcija »Japetić« pokazuje već u svom početku živu agilnost i broji sada oko 20 članova, što je za Samobor vrlo lijep broj. Da i među omladinom vlada velik interes za taj sport, vidi se po tom, što najmladi starter na toj utakmici nije navršio ni 13 godina, a rezultat mu je bio vrlo dobar. Nakon utakmice potpredsjednik HPD podružnice »Japetić« g. Klešić st. lijepim je govorom pozdravio sve natjecatelje, a naročito pobjednike, pa je usput spomenuo, da se je on prije 34 godine sa drugom A. Razumom u Samoboru i njegovoj za taj sport vrlo zgodnoj okolici sanjkao na skijama. Skicija »Japetić« podijelila je prvoj četvorici natjecatelja za prvenstvo grada Samobora vrlo ukusne plakete kao i dvojici zagrebačkih natjecatelja za prvenstvo skisekcije »Japetić«.

5. Utrku za prvenstvo Medvednice, koja se morala dvaput odgoditi, priredila je na Sljemenu 1. III. ski-sekcija Hrvatskoga Planinarskog Društva pod relativno povoljnim prilikama, jer je na južnoj strani ispod vrha bilo snijega do pola metra, a na sjevernoj i do 70 cm. Ali kako je jugovina snijeg razmočila, vožnja na skijama bila je znatno oteščana. Poradi toga je velik broj seniora i juniora odustao od utrke. Bila su tri natjecanja: za seniore, juniora i dame. Seniori i juniori natjecali su se na pruzi od 18 km, koja je bila nešto teža i dulja od dosadašnjih pruga, a dame na svojoj staroj pruzi okolo Malog Sljemena, koja je također bila nešto teža poradi lošeg snijega. Unatoč tomu postignuti vremenski rezultati bili su vrlo dobri u sva tri natjecanja. Velika se pažnja obraćala utrci seniora, među kojima su se nalazili naši skijaški prvaci, koji su se proslavili na velikoj utrci u Delnicama i sudjelovali na nedavnoj međunarodnoj utakmici u Bohinju: Valenteković, Žingerlin i Stiasni, kao i natjecajući dama, među kojima se javila priznata naša prvakinja i pobjednica u Delnicama: gđa Zorka Esapović.

Rezultati natjecanja seniora bili su ovi: 1. Valenteković Eca (Hašk) 1:31,28; 2. Žingerlin (Marathon) 1:37,29; 3. Stiasni (Hašk) 1:40,50; 4. Popović (Sljeme) 1:43,44; 5. Milošević (Runolist) 1:45,17; 6. Zalokar (Runolist) 1:49,31; 7. Szöngyörgyi (Hašk) 1:50,14.

Juniori: 1. Šarčević (Runolist) 1:51,25; 2. Košec (Hašk) 1:52,51; 3. Dragman (HPD) 1:53,55; 4. Lovrenović (Runolist) 2:0,14; 5. Fučkar (HPD) 2:0,14. (Četvrto i peto mjesto moralo je biti odlučeno žrijebom, jer su Lovrenović i Fučkar polučili sasvim jednaki rezultat). 6. Radovinović (HPD) 2:03,11.

Dame: 1. Zorka Esapović (Hašk) 26:42; 2. Vučak Jelica (HPD) 30:25; 3. Rodman Štefica (Runolist) 32:36. Prvakinja Esapović je postigla na spomenutoj

Ivancu, Gospiću, Osijeku, Sarajevu, Dubrovniku, Samoboru, Karlovcu i dr.). Veliku agilnost pokazuju ski-sekcije »Velebita« na Sušaku i »Orjena« u Dubrovniku, od kojih prva zimi priređuje česte skijaške vježbe u Gorskom Kotaru sa stalnim uporištem u Delnicama, a druga je otkrila idealni ski-teren na Orjenu (1895 m). Za njegovanje zimskog sporta stvorena je posebna organizacija »Zagrebački zimsko-sportski podsavz«, kojemu stoji na čelu g. dr. I. Lipovčak, koji je poznat kao vrstan planinar i kao praktički i teoretski stručnjak u skijanju. Dosad su priredene ove skijaške utakmice:

1. Na Sljemenu bila su u ovoj sezoni tri natjecanja, koja je otvorio Hašk 28. XII. 1930 utrkom za prvenstvo Zagreba na pruzi od $13\frac{1}{2}$ kilometara. Natjecalo se 29. skijaša, a pobjednikom je izašao dosadašnji prvak Eca Valenteković. Iza toga priredilo je HPD »Runolist« dvije utakmice, i to 11. I. natjecanje štafeta na pruzi od 31 km i 8. II. svoju klubsku utrku za naslov »prvaka društva« na pruzi od 11 km, odnosno 6 km. Na prvoj je pobijedila Hašk-štafeta (3,1,35), za njom dolazi »Runolist« (3,8,16), a kao treća »Concordia« (3,20,18), dok je na drugoj utrci osvojio naslov društvenog prvaka Vlado Zalokar. Osim toga bile su na Sljemenu najavljenе još dvije utakmice, koje su se morale poradi nepovoljnih snježnih prilika odgoditi: spusno-patrolno ski-natjecanje HTK »Sljemeña« (18. I.) sa vrha Sljemeña do Šestina i ski-natjecanje ski-sekcije HPD središnjice za prvenstvo Medvednice (4. I. i 25. I.).

2. U Delnicama priredio je »Zagrebački zimsko sportski podsavz« 15. II. skijaško natjecanje za prvenstvo Savske banovine i prvenstvo ovoga podsavza. Ovo je bilo prvo veliko skijaško natjecanje u Hrvatskoj, pa je za nj vladao tako svestran interes, da se je za start prijavilo 115 natjecatelja, a iz Zagreba stiglo je toga dana u Delnice posebnim vlakom oko 500 sportaša i planinara, među kojima bijaše vrlo velik broj predstavnica krasnoga spola. Natjecanje se vršilo pod vodstvom predsjednika podsavza, g. dra. I. Lipovčaka, kojega je revno potpomagala četa agilnih suradnika, a glavni posao oko izbora, trasiranja i markiranja pruge izvršio je ing. Klajić, šef tamošnje sekcije za nadziranje željezničke pruge. Sama pruga bila je prilično teška u jednu ruku poradi novo napadalog vlažnog snijega, a u drugu što je na duljini od 18 km bila znatna visinska razlika od 500 m. U skupini seniora u natjecanju za prvenstvo Savske banovine (18 km) pobijedio je Slovenac Stane Bervar (Ljubljana) (1,42,42), drugi je stigao na cilj prvak Zagreba Eca Valenteković (Hašk) (1,46,10), koji je osvojio prvenstvo Zagrebačkog podsavza. Prvenstvo juniora postigao je Melko Rašica (Concordia), a prvenstvo subjuniora Drago Ciprijanović (Runolist); prvenstvo dama osvojila je gđa Zorka Esapović, a prvenstvo delničkih skijaša Branko Šafar.

Bila je sretna misao podsavzne vodstva, što je za ovo veliko natjecanje odabralo Delnice, koje su sa svojom prekrasnom okolicom vrlo podesne za ovakove zimsko sportske priredbe. Mnogi su izletnici bili ushićeni s prirodnih ljepota Gorskoga Kotara i otvoreno priznavali, da je ovaj planinski kraj kao stvoren, da postane stalnim hrvalištem ne samo domaćeg, nego i međunarodnog zimskog sporta. To su uostalom potvrdili i slovenski sportaši izjavom, da je okolica Delnica po ljepoti ravna najljepšim predjelima Pohorja i Bohinja. A da ona zaista postane stjecištem zimskih sportaša, tomu treba dobre volje, krepke inicijative i praktične organizacije.

3. Na Orjenu (1895 m) kraj Dubrovnika priredila je ski-sekcija HPD podr. »Orjen« u Dubrovniku natjecanje za svoje juniore istoga dana (15. II.), kojega je bila velika skijaška utrka u Delnicama. Za ovu prvu utakmicu na toj visokoj planini na jugu naše države vladao je u Dubrovniku velik interes među domaćim i stranim gostima. Stoga je sa skijašima otišlo na utrku do Vrbanja (2 s. vožnje)

sjet nije bio tako rekordan kao prošle godine, jer je iste večeri bilo u Zagrebu sedam većih zabava, a usto je snijeg, koji je upravo toga dana zapao po obližnjim planinama, odmamio iz grada velik broj planinara skijaša. Vedrom i veselom raspoloženju, koje je od početka do kraja vladalo na zabavi, mnogo su pridonio mnogobrojne ženske maske, koje su od veće česti bile vrlo ukusne i originalne. Plesalo se živo i ustrajno sve do jutra uz neumornu svirku zagrebačke vojne glazbe pod vještim ravnjanjem višeg vojnog kapelnika Vimera. Redutu je posjetilo i više članova naše planinarske podružnice »Gvozd« iz Siska, pokazujući time svoju planinarsku solidarnost.

PUTNA BLAGAJNA H. P. D. SREDIŠNICE, koja je osnovana g. 1924., održala je 25. II. o. g. svoj 6. redoviti glavni godišnji sastanak, kojemu je prisustvovalo preko dvije trećine svega članstva. U prošloj godini priredila je P. B. 22 plaćena izleta, na kojima je sudjelovalo 279 članova, a utrošeno je D 13.313.50. Od te svote otpada na svakog člana D 477 putnog troška, a taj iznos je daleko veći nego je pojedinac uplatio.

Izleti su priređeni na ove planine: Japetić, Oštrc, Obruč, Klek (dvaput), Stojdragu, Viševicu, Ivančiću, Velebit, Ravnu Goru, Cesograd, Kunšperg, spilju Kuštrovku, Donačku goru, Kranjsku Goru, Kum, Pohorje, Liscu, Planjavu, Grinovec, Triglav, Begunjščicu, Mrzlicu.

Osim toga priredila je P. B. za svoje članove 2 zabave: proljetnu i običajnu Nikolinjsku, koje su donijele D 1.543.50 čistoga dobitka. Gotovina iznosi D 12.046.56, broj članova 40. Svi izvještaji primljeni su s odobravanjem na znanje i dana odrešnica upravnom odboru. Nato su per acclamationem izabrani u upravni odbor ovi dosadanji članovi: pročelnik Josip Vučak, tajnik Valter Jankovski, blagajnik Antun Glad, odbornici: gdica Micika Repak, Ivo Jeušnik, pak novi: Branko Majnar i Branko Rakić, u nadzorni odbor dosadanji članovi: gđa Francisca Simon i gg. Dr. Z. Prebeg i Ljudevit Griesbach. Preporučujemo svim našim članovima, da se upišu u Putnu blagajnu i time koriste sebi i društvu.

VAŽNA NOVOST ZA POTROŠAČE OVOMALTINE. Da svojim stalnim mušterijama, koje Ovomaltine redovito troše, omogući što jeftiniju nabavu tog proizvoda, tvornica dr. Wander stavila je nedavno u promet jedan novi t. zv. obiteljski omot Ovomaltine po 1 kg, kojemu je cijena za publiku Din 100.—. Preporučamo stalnim potrošačima Ovomaltine, da upotrebe ovakve omote, jer će ih u tom slučaju Ovomaltine po kilogramu znatno jeftinije stajati, nego da kupuju omote od 500 gr. Ovomaltine se svaki dan sve više traži, pa bi stoga morao svatko poznavati ovaj proizvod, koji se pokazuje od tolike koristi u raznovrsnijim prilikama života, kada je potrebno čuvanje i jačanje zdravlja i tjelesne otpornosti. Ovomaltine je ujedno i vrlo ugodan doručak, koji znatno povećava radnu sposobnost.

SADRŽAJ: Vl. Horvat: Nj. Vel. Kralj na Sljemenu (sa 1 umjet. slikom u prilogu i 3 slike u tekstu) str. 57. — Dr. I. Krajač: Sa južnog Velebita (sa 2 umjet. slike u prilogu) str. 61. — Dr. J. Poljak: Durmitor (sa 2 umjet. slike u prilogu) str. 66. — Zd. Marković: Planinski darovi, str. 71. — J. Pasarić: Naši planinari — istraživači spilja, str. 72. — Dr. I. Horvat: Zaštita rijetke flore, str. 75. — Planinarska predavanja, str. 77. — Zimsko-sportske utakmice, str. 80. — Društvene vijesti, str. 83.

»Hrvatski Planinar« izlazi 12 puta na godinu: pretplata stoji godišnje Din 50.— (za dake i naučnike Din 40.—; za inozemstvo Din 70.—). Pretplatu, reklamacije, rukopise i fotografije prima HPD središnjica u Zagrebu, Dolac broj 1. Odgovorni urednik: prof. Josip Pasarić, Ulica Kraljice Marije 20. — Izdavač »Hrvatsko Planinarsko Društvo« u Zagrebu. — Tisak »Tipografije« d. d. Zagreb, Preradovićev trg 9. — Za tiskaru odgovara I. Ivanković, Zagreb, Selska c. 39.

Foto: Dr. R. Simonović

ŠKRKA: KATUNIŠTE S KATUNOM PIVLJANSKIM IZ PIŠĆA

Foto: dr. J. Poljak

DURMITOR: VELIKO ILI ZELENO JEZERO
U pozadini Zeleni Pasovi i Bobotov Kuk.

